De geschiedenis van de 'Nederlandse' Antillen. Historia di Antia

Hetty Paërl

bron
Hetty Paërl, *De geschiedenis van de 'Nederlandse' Antillen. Historia di Antia*. Socialistiese Uitgeverij Amsterdam, Amsterdam 1980

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/paer003gesc03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

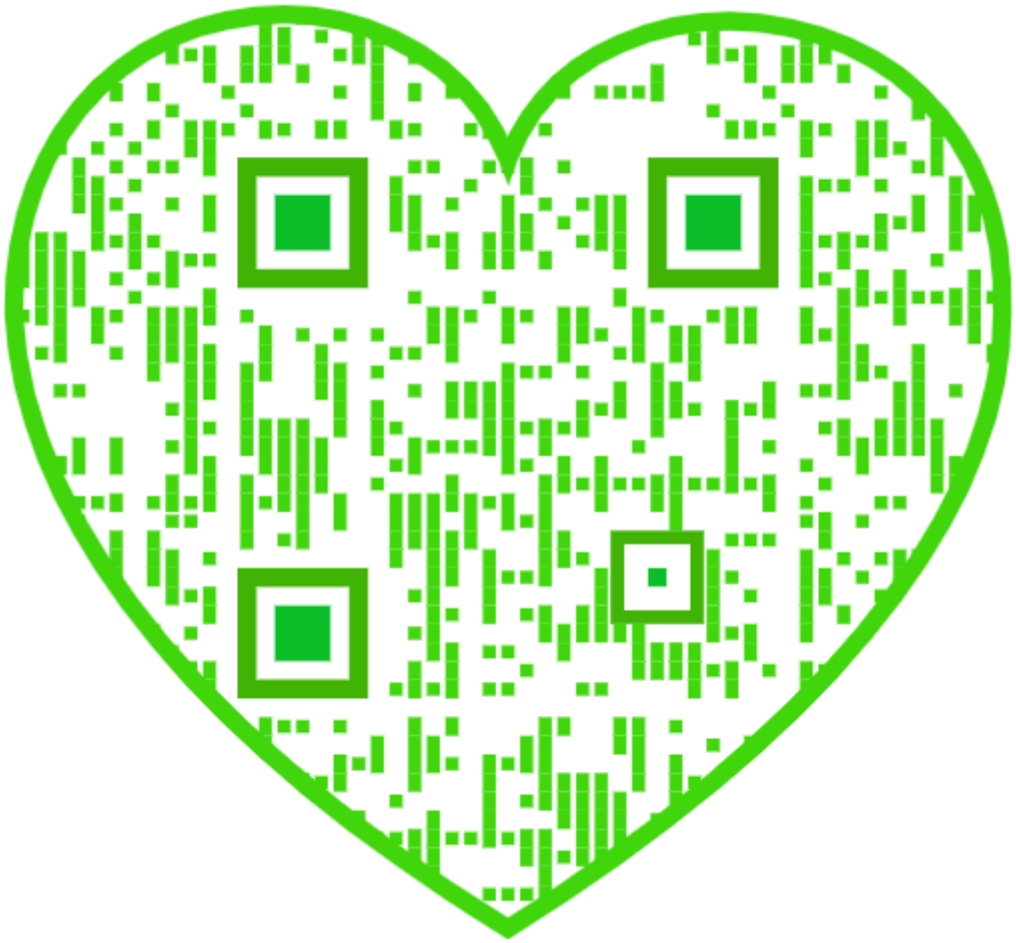

ter inleiding / introdukshon

De ‘Nederlandse’ Antillen, twee groepen eilanden in de Caribische Zee, vormen de laatste kolonie van Nederland. In deze strip is hun geschiedenis beschreven en getekend: de geschiedenis van de oorspronkelijke bewoners, de Indianen, die door de inval van de Spanjaarden uitgeroeid of geknecht werden; de slavenhandel, waarvan Curaçao en St. Eustatius centra waren; de 20ste eeuw, waarin 's werelds grootste olie-industrieën zich op Curaçao en Aruba gevestigd hebben, maar de arbeiders gekonfronteerd worden met massaontslagen; de noodgedwongen emigratie van duizenden Antillianen naar Nederland in de hoop op een menswaardig bestaan.

Deze strip gaat daarnaast diep in op het heroïsche verzet tegen de onderdrukking door de buitenlandse overheersers: de massale slavenopstanden van de 18de eeuw op Curaçao; de strijd op de Bovenwindse eilanden, waardoor de kolonialisten op St. Maarten gedwongen werden tot vrijlating van de slaven 15 jaar vóór de afschaffing van de slavernij; het verzet tegen de uitbuiting van de monopolies in de 20ste eeuw, dat zijn hoogtepunt vond in de massastakingen en de volksopstand van mei 1969 op Curaçao.

Veel bekende feiten en personen uit de geschiedenis, zoals bijvoorbeeld de zilvervloot, Pieter Stuyvesant, de oliekrisis, komen in deze strip voor (zij het in een ander daglicht dan in de meeste geschiedenisboeken), want de Antillen waren en zijn in verband met hun ekonomische en strategische betekenis nauw betrokken bij het wereldgebeuren. Dit boekje is daarom bij uitstek geschikt voor het onderwijs, maar ook voor ieder die zich wil verdiepen in het heden en verleden van de Antilliaanse bevolking, waarvan zo velen hun geliefde geboortegrond moesten verlaten om in Nederland een betere toekomst te zoeken.

De strip verscheen eerder in het Suriname Bulletin en in Kontakto Antiano. Door Kontakto Antiano is de tekst vertaald in het Papiamentu, de voertaal op de Benedenwindse eilanden, en zijn tevens adviezen gegeven. De tekeningen zijn voor een deel geïnspireerd op historische afbeeldingen en op foto's.

[Papiamentu]

Antia, konsistiendo di dos grupo di isla den Mar Karibe, ta e último kolonia di Ulanda. Den e strep aki su historia ta wòrdu kontá i pintá: e historia dje habitantenan primitibo, e Indjannan, ku a wòrdu eksterminá dor dje invashon dje Spañonan; e komersio di katibu, di kua Kòrsou i Stasha tabata sentro; siglo binti, den kua a rafinaderianan mas grandi na mundu a establessé nan mes na Kòrsou i Aruba, pero obreronan a wòrdu konfrontá ku retironan masal; e migrashon obligá di miles di Antiano pa Ulanda en buska di un mió porvenir.

E strep aki tambe ta trata profundamente e resistensia heroiko kontra opreshon di opresoman stranhero: e rebelionnan di katibu den siglo 18; e lucha na Isla Riba, dor di kua e kolonialistanan na St. Maarten a haña nan mes obligá di liberá e katibunan 15 aña promé ku abolishon di sklavitut; e resistensia kontra eksplotashon di e monopolionan den siglo 20, ku a haña su kulminashon den e welga masal i e rebelion di pueblo na mei 1969 na Kòrsou.

Hopi echos i personanan historiko, manera flota di plata, Pieter Stuyvesant, i e krisis petrolero ta aparesé den e strep aki (aunke for di un otro punto di bista ku den mayoria di bukinan riba historia) pasó Antia tabata i ta intimamente liá ku susesonan mundial en bista di su nifikashon ekonomiko i stretegiko. E buki aki ta sumamente util pa den enseñansa, pero tambe pa tur hende ku ke konosé pasado i situashon aktual di pueblo antiano, di kua un parti grandi mester a bandoná nan isla natal, pa buska un mió porvenir na Ulanda.

E strep aki a sali publiká anteriormente den Suriname Bulletin i den e rebista Kontakto Antiano. Kontakto Antiano a tradusí e teksto na Papiamentu. E pinturanan pa un gran parti, ta inspirá riba kopianan historiko i portrètnan.

de oorspronkelijke bewoners / e habitantenan primitibo

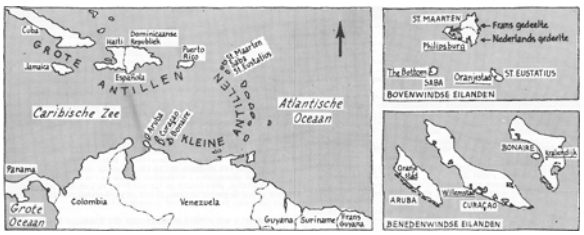

Tussen Noord- en Zuid-Amerika ligt de Caribische Zee met zijn vele eilanden: de Antillen. Zes daarvan zijn nu al sinds meer dan 3 eeuwen koloniën van Nederland. Het zijn Curaçao, Bonaire en Aruba, zij liggen vlak bij Venezuela en worden de Benedenwindse eilanden genoemd. Duizend km. noordelijker liggen de Bovenwindse eilanden: St. Maarten, St. Eustatius en Saba. Het noordelijk deel van St. Maarten is Frans.

[Papiamentu]

Entre Norte-i Sur-Amérika nos ta haña Lamá Karibe, na unda tin hopi isla: Antia. Ya ta mas ku tres siglo ku seis di e islanan ei ta kolonia di Ulanda. Eseinan ta Korsou, Boneiru i Aruba ku ta keda pegá ku kosta di Benesuela i ku yama Isla Bou. Mil kilometro mas den nòrt nos ta haña Isla Riba: St. Maarten. St. Eustatius i Saba. E parti nòrt di St. Maarten ta pertenese na Fransia.

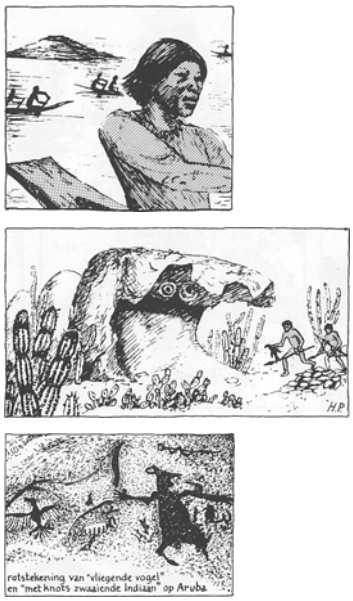

rotstekening van 'vliegende vogel' en 'met knots zwaaiende Indiaan' op Aruba.

Vóór de Europese veroveringen woonden er op de Antillen verschillende Indianenstammen: de Arowakken en de Cariben. De Cariben waren in de 14de eeuw door andere volkeren uit het Amazonegebied (Brazilië) verdreven en naar het noorden getrokken. Zij veroverden een deel van de Antillen op de Arowakken, o.m. de Bovenwindse eilanden. De Benedenwindse eilanden lieten de Cariben ongemoeid. De Arowakken, die daar woonden, stonden onder gezag van de ‘cacique’ (leider) van Venezuela. Met cayuco's, boten van uitgeholde boomstammen, waarin soms wel 50 personen konden, voeren zij naar hun stamverwanten aan de kust van Venezuela. Zij haalden er groente, vruchten, stenen bijlen en speerpunten, die ze ruilden tegen kinkhoorns (een schelpensoort). Op de rotsen maakten zij tekeningen, die magische betekenis hadden. Zowel de Cariben als de Arowakken leefden vóór de komst van de Europeanen in het stenen tijdperk. Ze leefden van de vangst van vis en schelpdieren en hadden kleine akkers. Ze maakten aardewerken potten en stenen speerpunten en werktuigen. Hoe zou hun bestaan verwoest worden door de inval van de Europeanen. Aan het eind van de 15de eeuw hebben de Spanjaarden Amerika ontdekt. Daarna werd dit werelddeel, dat vóór die tijd alleen door Indianen werd bewoond, in bezit genomen door Spanje en later Portugal, Engeland, Frankrijk en Nederland. Zij streden met elkaar om de macht, om de buit van dit rijke werelddeel binnen te halen.

[Papiamentu]

Promé ku e konkistanan oropeo, tabata biba na Antias diferente tribu di Indjan: e Arowaknan i e Karibenan. Den siglo 14 otro poblashonnan a kore ku e Karibenan for di teritorio di Amazona (Brasil) i e ora ei nan a bai mas den nòrt. Nan a konkistá un parti di Antias, luchando ku e Arowaknan, p.e. Isla Riba. Na Isla Bou e Arowaknan no a preokupá nan mes ku e Karibenan. E Arowaknan ku tabata biba akinan tabata kai bou mando di e kasike di Benesuela. Ku kayuko, esaki ta un boto ku nan ta traha dor di koba un tronko di palu, nan tabata bai serka hendenan di nan mesun tribu na

kosta di Benesuela. Den un por bai mas o menos 50 persona. Na Benesuela nan tabata buska berdura, fruta, hacha di piedra i punta di flecha, ku nan tabata kambia ku bosina (un sorto di kokolishi). Riba seru nan tabata pinta kosnan ku tin un nifikashon mágiko. Promé ku e yegada di e Oropeánonan, tantu e Karibenan komo e Arowaknan tabata biba den época di piedra. Nan tabata biba di piskamentu i kokolishi i nan tabata planta kunuku chikitu.

Nan tabata traha pòtji di klei, punta di flecha di piedra i otro ko'i trabou. Ora e Oropeánonan a bin nan a distruí nan bibá. Na fin di siglo 15 e Spañonan a konkistá Merka. Despues e kontinente aki, unda promé ku e tempu ei solamente indjannan tabata biba, a bira propiedat di Spaña, i mas despues di Portugal, Inglatera, Fransia i Ulanda. E últimonan aki tabata bringa otro pa haña e rikesanan di e kontinente aki.

de ontdekkingsreizen / e biahenan di deskubrimientu

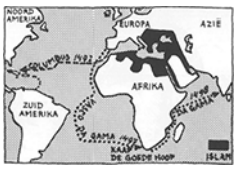

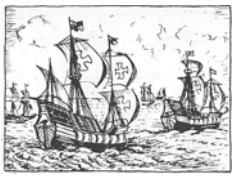

De ontdekkingsreizen omstreeks 1500 hadden tot doel, om een weg naar Indië te vinden. Al eeuwenlang werd er, via karavaanwegen door Klein-Azië, zijde, specerijen, leer, enz., uit China en Indië naar Europa vervoerd. De toenemende macht van de islamitische landen in Oost-Europa werd voor die handel een belemmering. De Turken veroverden zelfs de Balkan. Europa moest een andere handelsweg naar Indië zoeken. Spanje en Portugal wisten de islam in het westen terug te dringen door verdrijving van de Moren uit hun land. De Portugezen konden nu vanaf 1416 de westkust van Afrika exploreren. Zij vonden in 1497 de zeeweg naar Indië via de zuidpunt van Afrika, Kaap de Goede Hoop. Columbus probeerde voor Spanje een weg naar Indië te vinden door naar het westen te varen. Het was in die tijd bekend, dat de aarde rond is. Aan de andere kant van de Atlantische Oceaan vond hij echter niet Indië, maar Haïti en de Dominicaanse Republiek (dat Española genoemd werd) en Cuba. Zo had hij bij toeval een nieuw werelddeel ontdekt, dat rijk bleek te zijn aan goud, zilver, koper, kostbare houtsoorten, zout en andere produkten. In de daarop volgende jaren werd, behalve de eilanden van de Caribische Zee, ook het vasteland van Amerika gevonden. De ontdekte landen werden, over de hoofden van de Afrikaanse en Indiaanse volkeren heen, door de paus in 1494 bij het verdrag van Tordesillas tussen Spanje en Portugal verdeeld. Portugal kreeg de gebieden in Afrika en bovendien Brazilië en New Foundland. Spanje kreeg het overige ontdekte gebied in Amerika. Hierdoor vielen de Antillen aan Spanje toe. Geen middel was de Spanjaarden te grof om er de rijkdommen uit weg te slepen.

[Papiamentu]

E biahenan di deskubrimientu ku a tuma lugá na mas o menos aña 1500 tabatin komo meta pa haña un kaminda pa India. Ya durante hopi siglo nan tabata trese seda, speserei, kueru ets., via kamindanan di karavan dor di Asia, fo'i China i India pa Oropa. E poder di e paisnan islamita den Oropa Oriental ku tabata bira mas grandi tabata stroba e komersio menshoná. E turkonan asta a konkistá Balkan. Oropa mester a buska un otro kaminda di komersio pa India. Spaña i Portugal a logra kore ku e Islamitanan den Oeste dor di saka e Moronan fo'i nan pais. Desde e tempo ei, esta

fo'i aña 1416, e Portuguesnan a kuminsá eksplorá e kosta di Oeste di Afrika. Na aña 1497 e Portuguesnan a haña e kaminda via lamá pa India via e parti sur di Afrika ku yama Kabo di Bon Speransa. Pa Spaña Kolùmbùs a purba di haña un kaminda pa India dor di nabega den direkshon di oeste. Den e tempu ei ya kaba tabata konosí ku mundo ta rondó.

Na e otro banda di Atlántiko sinembargo e no a haña India, pero Haiti, Republika Dominikano (ku nan a yama Española) i Kuba. Di e manera ei Kolùmbùs a diskubrí pa kasualidat un mundo nobo ku a resultá riku di oro, plata, koper, palu kostoso, salu i otro produktonan. Den e añanan ku a sigui nan a diskubrí fuera di e islanan den Karibe tambe e kontinente merikano. Na aña 1494 Papa di Roma a parti e paisnan diskubrí entre Spaña i Portugal, sin hiba kuenta ku e poblashonnan afrikano i indjan. Portugal a haña e teritorionan den Afrika i ademas Brasil i New Foundland.

Spaña a haña resto dje paisnan diskubrí na Sur-Amerika. Dor di esaki Antia a bira propiedat di Spaña. E Spañónan a uza tur sorto di medio pa saka e rikesanan for di den e paisnan ei.

de indianen worden vervolgd / persiguishon dje indjannan

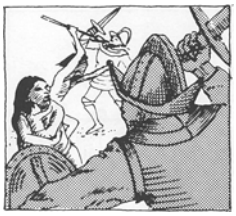

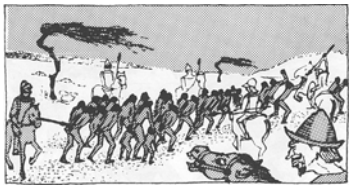

De Indianen werden vervolgd en tot slavernij gebracht. Wie weerstand bood, werd gedood met een wreedheid, die geen grenzen kende. Men bond stro om hun lichamen en verbrandde hen levend. De Spanjaarden wedijverden met elkaar, wie in één zwaardslag een Indiaan middendoor kon klieven. Zelfs pasgeboren kinderen en zwangere vrouwen werden niet gespaard. De vluchtenden werden door jachthonden achterna gezeten en verscheurd. De Indianen poogden de Spanjaarden te verdrijven, maar met hun pijlen konden ze niets uitrichten tegen de veroveraars, die te paard waren en gewapend met lansen en zwaarden. Española werd het bestuurscentrum van de Spanjaarden. Op dit eiland waren 5 grote Indiaanse rijken. Ze werden alle vernietigd. De bewoners werden als slaven in de goud- en kopermijnen te werk gesteld of als lastdier gebruikt. Deze arbeid was zó onmenselijk zwaar, dat binnen enkele jaren de hele oorspronkelijke bevolking van 100.000 mensen van Española omgekomen was. Het tekort aan slaven voor de mijnen werd aangevuld met bewoners van andere eilanden en van Venezuela, die gevangen werden door zg. indieros (Indianenvangers). Bepaalde gebieden werden door de Spaanse kroon tot ‘jachtterrein’ verklaard, nl. van diè Indianen, die geen christenen wilden worden. Dit waren de Cariben. Ook op de ‘islas inútiles’ (eilanden zonder edele metalen), mochten Indianen geroofd worden. Curaçao, Bonaire en Aruba, die in 1502 onder gezag van Alonso de Ojeda waren gesteld, werden in 1513 tot islas inútiles verklaard, waarop de hele bevolking van 2000 mensen naar Española werd gedeporteerd. Ook de Bovenwindse eilanden waren islas inútiles. Zij werden niet door de Spanjaarden gekoloniseerd, omdat zij slechts bij tijden door Indianen werden bewoond en er daarom geen mensen geroofd konden worden voor arbeid op Española.

[Papiamentu]

Nan a persiguí e Indjannan i hasi nan esklabo. Esun ku protesta ta wòrdu matá masha kruel. Nan tabata mara yerba seko rònt di nan kurpa i kima nan na bibu. E Spañónan

tabata pusta ken tabata por a korta un Indjan den dos den un solo biaha. Asta muhénan na estado i muchanan ku a kaba di nase nan tabata mata asina. Nan ta sigui tras di esunnan ku a hui ku kachó i ora nan hañanan, nan ta laga nan na werki. E indjannan a purba di kore ku e Spañónan pero ku solamente nan flecha nan no por a hasi nada kontra e Spañónan ku tabata kore riba kabai i tabata armá ku lansa i spada. Española a bira e sentro di gobernashon di e Spañónan. Riba e isla menshoná tabatin sinku reino di Indjan. E spañónan a distruí tur. Nan a pone e habitantenan traha den mina di oro i koper òf nan a uza nan komo bestia di karga.

E trabou aki tabata asina pisá ku dentro di algun aña ful e poblashon di Española, ku tabata konsistí di 100.000 hende a muri. For di otro islanan i fo'i Benesuela nan a bai buska esklabonan pa traha den mina. E indjannan aki tabata wòrdu kaptá dor di ‘indieros’ (esakinan tabata hendenan speshal pa kapta Indjan). Diferente teritorionan a wòrdu deklará pa Korona Spañó komo ‘teritorio pa yag’. E teritorionan aki tabata esunnan di e Indjannan ku no tabata kier a bira kristian. Esakinan tabata e Karibenan. Tambe riba e islanan inutil (islanan sin metal di balór), nan tabata tin mag di roba indjan. Kòrsou, Boneiru i Aruba, ku na aña 1502 tabata bou mando di Alonso de Ojeda, a wòrdu deklará na aña 1513 komo islanan inutil, i mesora despues nan a deportá tur e poblashon di 2.000 hende pa Española. Tambe Isla Riba tabata islanan inutil. E Spañónan no a kolonisa Isla Riba, pasobra solamente de bes en kuando tabata biba Indjan aya riba i p'esei nan no a haña hende pa roba pa bai traha na Española.

de handel in rode slaven / komersio di katibunan kora

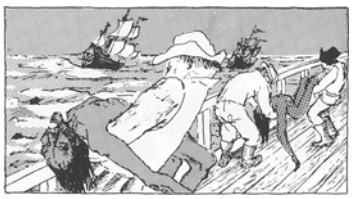

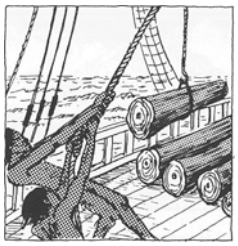

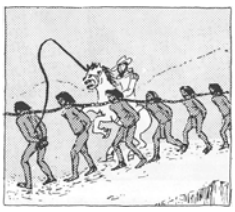

Op de schepen, waarop de geroofde Indianen van de eilanden en Venezuela naar Española (Haïti) vervoerd werden, heersten onmenselijke toestanden. Er was zó'n tekort aan eten en drinken, dat 1/3 van de vervoerde slaven onderweg stierf en overboord werd gegooid. Na de deportatie van alle bewoners van de Benedenwindse eilanden naar de mijnen van Española, kreeg de Spanjaard Juan de Ampués opdracht Curaçao, Bonaire en Aruba opnieuw door Indianen te laten bevolken. Ampués was aangesteld tot ‘encomendero’ over de Benedenwindse eilanden (in 1526), d.w.z. dat hij de Indianen als dwangarbeiders (encomendados) kreeg toegewezen, onder de voorwaarde dat hij hen tot christenen maakte. De encomendados kregen al gauw dezelfde onmenselijk zware arbeid te doen als de in de strijd gevangen Indianen, die volgens het ‘oorlogsrecht’ tot slavernij gebracht werden. Over de rug van de encomendados kreeg Ampués het monopolie van de houtkap en de houtuitvoer voor het hele Caribische gebied. Tevens zette Ampués een slavenmarkt op in Venezuela. Om hiervoor slaven te krijgen sloot hij een verdrag met Manaure, de zeer geziene leider van één van de Indiaanse stammen van Venezuela. Deze Indianen werden al jaren bedreigd door slavenjagers. Hoe vals was het voorstel, dat Ampués aan Manaure deed: zijn volk zou door de Spaanse kroon beschermd worden, als hij de gevangenen uitleverde, die bij veten met andere stammen waren buitgemaakt. Manaure stond voor de keus: krijgsgevangenen te sparen of zijn volk te beschermen. Hij koos het laatste. De krijgsgevangenen werden door Ampués naar de slavenmarkt gevoerd.

[Papiamentu]

Riba e barkunan ku nan tabata transportá e Indjannan di e islanan i Benesuela pa Española (Haiti), tabata reina un situashon inhumano. Tabatin un eskases asina grandi di kuminda i ko'i bebe ku 1/3 di e katubunan tabata muri durante transportashon i nan tabata benta nan na awa. Despues di deportashon di tur e habítantenan di Isla

Bou (Kòrsou, Aruba i Boneiru) pa e minanan na Española, e Spañó Juan de Ampués a haña e tarea di laga Indjannan biba atrobe na Kòrsou, Aruba i Boneiru. Nan a nombra Ampués komo ‘encomendero’ riba Isla Bou (na 1526), esaki kiermen ku nan a dun'é e Indjannan komo trahadónan pa hasi trabou forsá (encomendados), basta e kristianisá nan. Pronto e encomendadonan a haña mesun trabou inhumano pa hasi ku e Indjannan ku nan tabata kapta durante guera, ku segun e ‘lei di guera’ nan tabata hasi nan katibu.

Ampués a haña e monopolio pa kap palu i transportá palu pa henter e regio di Karibe. Na mesun tempo Ampués a kuminsá ku un merkado di katibu na Benesuela. P'e haña katibu pa su merkado Ampués a sera un kontrakt ku Manaure. Manaure tabata e lider masha popular di un tribu di Indjan na Benesuela. Ya pa hopi aña kaba e Indjannan tabata wòrdu menasá dor di ‘indieros’ (esakinan tabata hendenan speshal pa kapta Indjan).

E proposishon ku Ampués a hasi Manaure tabata falsu i komo lo siguiente: korona Spañó lo protehá su pueblo, si e entregá e prisoneronan ku nan a gara den guera ku otro tribunan. Manaure por a skohe entre: salba bida di e prisoneronan di guera òf proteha su pueblo. Ela kis esun ultimo. Ampués a transportá e prisoneronan di guera p'e merkado di katibunan.

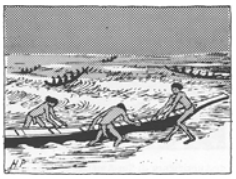

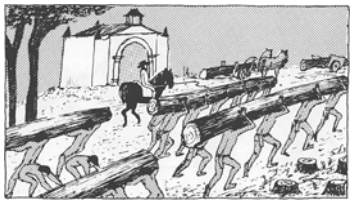

Maar aan de slavenhandel van Ampués kwam al gauw een eind. De bevolking van Venezuela viel in handen van nog gewetenlozer schurken. De Spaanse koning Karel V gaf Venezuela in pacht aan het Duitse bankiershuis Welser. De Welsers overtroffen de Spaanse veroveraars, in hun zucht naar goud, nog in wreedheid. Vier tot vijf miljoen Venezolanen werden onder dit bewind in 20 jaar vermoord. Deze vreselijke geschiedenis was ook van invloed op de eilanden. Eén miljoen Indianen werd als slaaf van Venezuela naar Española en andere goudeilanden vervoerd. Velen konden de terreur in Venezuela ontvluchten en weken uit naar de Benedenwindse eilanden. Op deze bittere wijze werden deze 3 eilanden opnieuw door Indianen bevolkt. De vluchtelingen vonden er echter geen vrijheid, maar werden, volgens voorschrift van de Spaanse kroon gekerstend en door Ampués tewerk gesteld bij de houtkap, de zoutwinning, het aandrijven van vee (dat uit Europa geïmporteerd was) en bij de verwerking daarvan tot huiden en leer. Curaçao werd onder de Spanjaarden een doorgangshuis voor de handel in ‘rode’ slaven, zoals het later onder de Nederlanders een centrum voor de handel in ‘zwarte’ slaven zou worden. De Indiaanse slaven, die op Curaçao verscheept werden voor mijnarbeid op Española, kregen een C op het gezicht of de ledematen gebrand, net zoals later de Afrikaanse slaven gebrandmerkt zouden worden.

[Papiamentu]

Pero pronto a bin un fin na e komersio di katibu di Ampués. E poblashon di Benesuela a kai den man di bandidunan mas pió ainda. E rei spañó Karlos V a hür Benesuela ku e bankero aleman Welser. E Welsernan tabata mas kruel ku e konkistadónan spañó. Den 20 aña nan a mata kuater pa sinko mion Benesolano. E historia kruel aki tambe tabatin influensia riba e islanan. Un mion Indjan a wòrdu transportá komo katibu for diBenesuela pa Española i otro islanan na unda tabatin oro. Hopi por a hui pa e teror aki i a bai Isla Bou. Di e manera tristu aki atrobe tabata biba Indjan na

Kòrsou, Aruba i Boneiru. E Indjannan ku a hui sinembargo no a haña libertat. Pero segun òrdu di korona Spañó nan a wòrdu kristianisá i mester a traha pa Ampués den kapmentu di palu, den eksplotashon di salu, den kriamentu di bestia (importá for di Oropa) i den trahamentu ku kueru. Bou di e Spañónan Kòrsou a bira un sorto di haf pa transportashon di katibu 'kòrá', meskos ku despues elo bira un sentro di komersio di katibu 'pretu' pa e Makambanan. E katibunan Indjan ku nan tabata transportá for di Korsou pa traha den mina na Española, tabata wòrdu marká ku un 'C' riba nan kara òf otro parti di nan kurpa, na mesun manera ku despues nan lo marka e katibunan afrikano.

nederlandse veroveringen in amerika / konkistanan di ulanda den amerika-latina

40 jaar na de ontdekking van Amerika waren door de terreur van de Spanjaarden 12 miljoen Indianen omgekomen. Vele eilanden waren geheel ontvolkt, de grote Indiaanse beschavingen van Mexico, Peru en Colombia waren vernietigd. De priester De Las Casas, die een ooggetuigeverslag schreef van de verschrikkingen, diende in 1515 een protest tegen de massamoord in bij het Spaanse Hof. In 1543 werd aan de Indianen als Spaanse onderdanen tenslotte vrijheid gegarandeerd. Maar de toevoer naar Spanje van goud, zilver, tropische landbouwprodukten uit de nieuwe wereld moest doorgaan. Door de massamoord op de Indianen was er al aan het begin van de 16de eeuw in de mijnen en op de plantages een groot tekort aan arbeiders ontstaan. De Las Casas had voorgesteld om de Indiaanse door Afrikaanse slaven te vervangen. Zij zouden veel geschikter zijn voor de zware arbeid. Van toen af aan werden mensen uit Afrika geroofd, om als slaven verhandeld en op de plantages van Amerika tewerk gesteld te worden. Intussen probeerden de noordelijke landen van West-Europa de macht van Spanje en Portugal aan te tasten en greep te krijgen op de rijkdommen van Amerika. Het verdrag, waarin Afrika en Amerika door de paus tussen Spanje en Portugal verdeeld waren werd niet erkend door Engeland en Frankrijk; Nederland vocht zich in een 80-jarige oorlog vrij van Spanje (1568-1648). Die strijd werd ook in het Caribisch gebied uitgevochten. Nederlandse kaapvaarders beroofden Spaanse schepen, die rijk beladen uit het Caribische gebied naar huis keerden. Hoewel Spanje dat verboden had, haalden Nederlandse schepen geregeld zout en hout uit de Spaanse koloniën. Spanje was niet in staat dit gebied onder kontrole te houden.

[Papiamentu]

Kuarenta aña despues di deskubrimentu di Sur-Amérika diesdos mion indjan a perde nan bida dor di e teror di e Spañónan. Hopi isla a keda totalmente sin poblashon. Sivilisashonnan grandi di indjan na Mèksiko, Perú i Kolombia a keda destruí. E pastór De Las Casas, ku a skirbi un relato di e teroman, na aña 1515 a entregá un protesta kontra e matamentu di hende na gran kantidat na Korte Spañó. Porfin na aña 1543 Spaña a sigurá e Indjannan libertat. Pero e eksportashon di oro, plata i produktonan trópiko di agrikultura for di e mundo nobo mester a sigui. Dor di matamentu di e Indjannan na gran eskala ya na kuminsamentu di siglo 16 kaba tabatin gran eskases di obrero pa traha den e minanan i riba e plantashinan. De Las Casas a proponé pa reemplasá e katibunan indjan pa katibunan afrikano. Esakinan lo tabata mas kapabel pa hasi e trabou pisá.

For di e tempu ei nan a kuminsá roba hende na Afrika, pa bende nan komo katibu i pa laga nan traha riba e plantashinan na Amérika-Latina. Entretanto e paisnan nórdiko di Oropa Oksidental tabata purbando di kaba ku e poder di Spaña i Portugal pa asina gara e rikesanan di Sur-Amérika. E konbenio den kuá ta pará e partimento ku papa di Roma a hasi di Afrika i Sur-Amérika entre Spaña i Portugal no a wordu rekonosí dor di Inglatera i Fransia. Ulanda a liberá su mes for di Spaña despues di un guera ku a dura 80 aña (1568-1648). Tambe den region karibeño Ulanda i Spaña a bringa otro. Bapornan pirata ulandes tabata roba e bapornan spañó ku tabata na kaminda pa Spaña i ku tabata yen di rikesanan for di regio karibeño. A pesar ku Spaña a pone un prohibishon, tòg bapornan ulandes regularmente tabata saka salu i palu fo'i e kolonianan Spañó. Spaña no tabata por a tene e region aki bou kontròl.

WEST-INDISCH HUIS AMSTERDAM

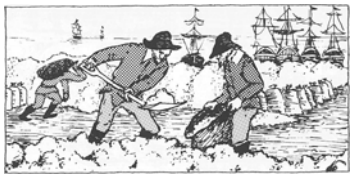

In 1621 werd de West-Indische Compagnie (W.I.C.) opgericht. De compagnie kreeg het monopolie van alle handel aan de Goudkust van Afrika, in Brazilië, West-Indië en Nieuw Nederland (New York). De compagnie was een staat op zichzelf: zij had het recht troepen te werven, vloten uit te rusten, forten te bouwen, gouverneurs aan te stellen. Nu kon Nederland met groter kracht in de Spaanse en Portugese koloniën infiltreren. In 1628 veroverde Piet Heyn de zilvervloot op de Spanjaarden. De buit was *ƒ* 15 miljoen. In deze 'legale kaapvaart', die door de Nederlandse Republiek in de strijd tegen Spanje werd aangemoedigd, werden alleen al in 1632 35 Spaanse schepen in de Caribische Zee buitgemaakt. In 1630 werd Pernambuco in Brazilië veroverd, dat tot 1654 in Nederlandse handen bleef. Meteen na deze verovering werd naar een tussenstation gezocht in het Caribisch gebied voor de kaapvaarders en de schepen, die met ladingen suiker en hout uit Brazilië naar Nederland terugkeerden. Het oog viel op St. Maarten, dat onbewoond was en bovendien rijk aan zout, dat zeer belangrijk was voor het konserveren van vlees en vis. In 1631 werd St. Maarten, dat Spaans bezit was, door de Nederlanders bezet. Het werd een druk handelscentrum voor Hollandse, Zeeuwse, Franse en Engelse schepen, die er zout kwamen halen. De zoutopbrengst van St. Maarten was zelfs zó groot, dat de kosten van een garnizoen van 6000 soldaten in Pernambuco er voor 2/3 door gedekt werden. Het zoutmonopolie van Spanje werd doorbroken door het goedkope zout van St. Maarten. Ook strategisch was het eiland van belang. Spanje was bang dat Nederland ook Havanna en Puerto Rico wilde veroveren en tevens de veilige doortocht van de Spaanse zilvervloten zou bedreigen. In 1633 heroverde Spanje dan ook St. Maarten.

[Papiamentu]

Na aña 1621 a keda fundá e 'West Indische Compagnie' (W.I.C.). E kompania mensioná a haña e monopolio riba tur komersio ku Kosta di Oro di Afrika, Brazil, West Indië i Nieuw Nederland (New York). E kompania tabata un estado riba su

mes: nan tabatin e derecho di forma trupa militar, ekipá flotanan, konstruí fòrtnan, nombra gobernadornan. Awó Ulanda por infiltrá mas fuertemente den kolonianan spañó i portugues. Na aña 1628 Piet Heyn a konkista e flota di plata di e Spañónan. E robo tabata konsistí di 15 mion florin. Den e 'pirateria legal' aki, ku tabata wòrdu apoyá dor di República Ulandes den e lucha kontra Spaña ya na aña 1632 so kaba nan a roba 35 bapor spañó den Lamá Karibe. Na aña 1630 nan a konkistá Pernambuko na Brazil, esaki a keda den poder di Ulanda te na aña 1654.

Pronto despues di e konkistá aki nan a kuminsá buska un lugá den region karibeño pa e bapornan pirata i e bapornan ku karganan di suku i palu, ku ta bolbe bèk Ulanda for di Brazil. Nan a eskohé San Martin. Riba e isla mensioná aki no tabata biba ningun hende i ademas tabatin hopi salu ku tabata importante pa konservá karni i piská. Na aña 1631 e Ulandesnan a okupá San Martin ku tabata propiedat di Spaña. San Martin a bira un sentro di komersio frekuentá pa bapornan ulandes, zelandes, franses i ingles ku tabata bai buska salu. E ganashi di salu di San Martin tabata asina grandi ku e gastunan di un trupa di 6000 sòldá na Pernambuko pa 2/3 parti por a wordu kubrí. Ku e salu barata di San Martin nan a kibra e monopolio di salu di Spaña. Tambe stratègikamente e isla mensioná tabata di importansia. Spañó tabatin miedu ku Ulanda kier a konkistá Habana i Puerto Riko tambe i na mesun tempu menasá a ruta di e bapornan di plata spañó. P'esei na aña 1633 Spaña a rekonkistá San Martin.

verdere veroveringen / otro konkistanan

Nadat St. Maarten voor de Nederlanders verloren was gegaan, werd naar een nieuw tussenstation gezocht voor de vaart tussen Brazilië, Nieuw Nederland (het latere New York) en Nederland. Curaçao en Bonaire werden al geregeld door Nederlandse schepen aangedaan om er brazielhout en zout te halen. Dit was mogelijk, doordat de Spanjaarden weinig belang meer in deze eilanden stelden. Zij hadden nl. hun vaarroute verlegd, waardoor er een eind kwam aan de Curaçaose handel. Sinds het Spaanse verbod om Indianen tot slaaf te maken, was ook de Curaçaose markt in Indiaanse slaven opgeheven. Er woonden nu nog slechts een tiental Spanjaarden en ruim 400 Indianen. Nederland besloot Curaçao te veroveren om het te gebruiken als tussenstation voor kaap- en koopvaarders en als basis voor aanvallen op de Spaanse vloot. In 1634 landde een vloot met troepen onder Van Walbeeck op Curaçao. De Spanjaarden stonden tegenover een grote overmacht en probeerden daarom de Indianen in te zetten voor de verdediging van het eiland. De Indianen lieten zich echter niet inzetten voor de strijd tussen vreemde veroveraars om hùn grondgebied. De Spanjaarden voerden hen dronken en joegen hen met stokslagen op om te vechten, maar de Indianen weigerden en verscholen zich tussen de rotsen. De Spanjaarden werden verslagen. In 1636 werden ook Bonaire en Aruba door Nederland in bezit genomen.

[Papiamentu]

Despues ku e hulandesnan a perdè San Martin nan a kuminsá buska un otro lugá pa stashoná p'asina fasilitá nan nabegashon entre Brazil, Nieuw Nederland (despues lo bira New York) i Hulanda. Botonan hulandes ya regularmente tabata frekuentá Kòrsou i Boneiru pa buska palu di Brazil i salu. Esaki tabata posibel komo ku e spañónan no tabatin mucho interes mas den e islanan aki. Nan a kambia nan ruta di nabegá, anto dor di esei a yega un tin na e komersio ku Kòrsou. Desde e prohibishon spañó pa hasi Indjannan katibu, e merkado kurasoleño di katibunan Indjan a terminá. Den e tempo ei tabatin solamente algun spañó i mas ku 400 Indjan

Hulanda a disidí di konkistá Kòrsou pa uz'é komo lugá p'e stashoná su botonan pirata i di karga i komo base pa su atakenan riba e flota spañó. Na aña 1634 a drenta den haf di Kòrsou un flota bou guia di Van Walbeeck. E spañónan a haña nan enfrentá ku un trupa di sòldá hopi grandi i p'esei nan a purba di laga e Indjannan tambe yuda defendé e isla. E Indjannan sinembargo no kier a bringa den e lucha entre dos konkistadó straño pa nán propio tera.

E spañónan a hasi nan burachi i a kore nan tras ku palu pa nan bai bringa, pero e Indjannan a nenga i a bai skonde den seru. E spañónan a perdè. Na aña 1636 Hulanda a hasi su mes doño di Boneiru i Aruba.

west-indische compagnie en slavenhandel / ‘west-indische compagnie’ i komersio di katibu

ELMINA

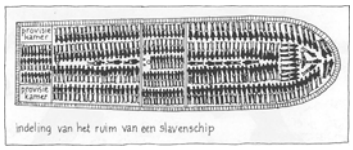

indeling van het ruim van een slavenschip

De gebiedsuitbreidingen gingen nog verder. In 1642 had de West-Indische Compagnie een groot deel van Brazilië op Portugal veroverd. Voor de suikerplantages van dit gebied (dat Nieuw Holland genoemd werd) haalde de West-Indische Compagnie slaven uit Afrika. Maar Portugal had, door het bezit van Afrika, het monopolie in de slavenhandel. Daarom veroverde de W.I. Compagnie in 1637 Elmina in Ghana op de Portugezen en enkele jaren later een groot deel van Angola, Afrika's grootste slavendepôt (Angola werd in 1648 door Portugal heroverd). De West-Indische Compagnie ging zich nu op grote schaal op de slavenhandel toeleggen. De slaven waren niet alleen voor de suikerplantages van Brazilië bestemd, maar werden ook via Curaçao verhandeld naar de Spaanse en later ook naar de Engelse en Franse koloniën in West-lndië en naar Suriname. Curaçao werd het centrum voor de slavenhandel. Vandaar werden ook de slaven voor Nieuw Nederland (het latere New York) geleverd, dat de belangrijkste slavenmarkt in Noord-Amerika werd. In 1636 veroverde de West-Indische Compagnie St. Eustatius. Het werd na 1650 de grote leverancier van slaven voor de Franse en Spaanse Antillen. Amsterdamse financiers verstrekten het kapitaal voor deze afschuwelijke mensenhandel. Er werden driehoeksreizen gemaakt: van Europa vertrokken de schepen naar de westkust van Afrika met textiel, ijzerwaren, wapens, sterke drank, die geruild werden tegen slaven. Dezen werden in volgestouwde schepen naar de slavenmarkten van Amerika gebracht, waar zij aan de meestbiedende plantage-eigenaren verkocht werden. En vanuit Amerika voeren de schepen tenslotte terug naar Europa, rijk beladen met suiker, katoen, tabak, koffie en andere produkten, die door het zwoegen van de slaven op de plantages waren voortgebracht.

[Papiamentu]

Nan a sigui konkista mas tereno. Na aña 1642 e West Indische Compagnie a konkistá gran parti di Brazil ku tabata di e portuguesnan. Na Afrika e kompania mensioná a bai buska katibu pa traha riba e plantashinan di suku den e region aki (ku nan tabata yama Nieuw Holland). Pero komo Portugal tabata doño di Afrika, e tabatin e monopolio di e negoshi di katibu tambe. P'esei na aña 1637 W.I.C. a konkistá Elmina,

esaki ta keda na Ghana i tabata di e portuguesnan. Algun aña despues W.I.C. a konkistá gran parti di Angola, esaki tabata e depósito mas grandi di katibu na Afrika (na aña 1648 Portugal a bolbe konkistá Angola). W.I.C. a kuminsá hasi negoshi di katibu na gran eskala. E katibunan no a wòrdu transportá solamente pa e plantashinan di suku na Brazil, pero tambe via Kòrsou pa e kolonianan ingles i franses na West Indië i pa Sürnam. Korsou a bira e sentro di negoshi di katibu.

Di e isla mensioná nan a hiba katibu pa Nieuw Nederland tambe, e ùltimo aki a bira e merkado di katibu mas importante di Merka. Na aña 1636 W.I.C. a konkistá Stasha (St. Eustatius). Despues di aña 1650 mayoria di katibu pa Antias Franses i Spañó tabata bin di Stasha. E kapital pa e komersio horible aki di hende ta bin di Amsterdam. Nan tabata hasi biahanan triangular: di Oropa e boto ta bai e kosta wèst di Afrika kargá ku paña, artíkulonan di heru, arma i bibida sterki ku nan ta kambia pa katibu. E katibunan aki nan ta hiba den boto nan ful stiwá pa e merkadonan di katibu na Amerika-Latina, na unda nan ta bende nan ku e doñonan di plantashi ku ta paga mas. Fo'i Amérika-Latino e botonan ta bolbe bai bék Oropa bon kargà ku suku, katuna, tabako, kòfi i otro produkto ku nan ta haña dor di sodó di e katibunan.

pieter stuyvesant

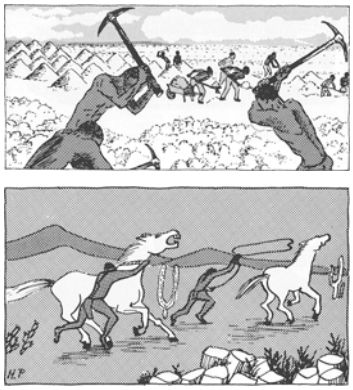

In 1646 werden Nieuw Nederland, Curaçao, Bonaire en Aruba een bestuurseenheid onder gezag van Pieter Stuyvesant. Hij organiseerde de handel tussen de Benedenwindse eilanden en Nieuw Nederland. Nieuw Nederland leverde daarbij levensmiddelen aan de Benedenwindse eilanden in ruil voor zout, paarden en slaven. Deze handel ging gepaard met grote misdaden jegens de Indianen en slaven. Het zout werd door negerslaven op Bonaire geraapt in de zoutpannen, die veelzeggend 'witte hel' genoemd werden. De paarden werden geleverd door Aruba. Zij liepen los op het eiland rond en moesten door de afgesloofde Indiaanse slaven gevangen worden. Deze paarden dienden voor de 'expedities' van Stuyvesant in Nieuw Nederland. Bij deze expedities werden, als strafmaatregel tegen verzet, 11 Indiaanse opperhoofden van Nieuw Nederland voor dwangarbeid naar Bonaire verbannen. Toen Nieuw Nederland in 1667 (van toen af New York) aan de Engelsen verloren ging (Nederland kreeg er Suriname voor in ruil) waren alle Indianen van Nieuw Nederland uitgeroeid! Curaçao tenslotte leverde in de ruil met Nieuw Nederland de slaven. Het was onder Stuyvesant, dat de slavenhandel op Curaçao werd georganiseerd.

[Papiamentu]

Na aña 1646 Nieuw Nederland, Kòrsou, Boneiru i Aruba a kai bou mando di Pieter Stuyvesant. Ela organisá e komersio entre Kòrsou, Boneiru i Aruba i Nieuw Nederland. Nieuw Nederland ta entregá komestibel na Isla Bou i en kambio e ta haña salu, kabaiikatibu. Durante e komersio aki nan a maltratá e Indjannan i e katibunan masha tantu mes. Na Boneiru katibunan pretu ta montoná e salu.

E lugá ei nan tabata yama 'fiernu blanku'. E kabainan ta bin di Aruba. Nan tabata kana lòs den mondi i e Indjannan katibu mester a koinan ku las. Stuyvesant ta uza e kabainan pa su ekspedishon na Nieuw Nederland. Durante e ekspedishonnan aki nan a transportá 11 kasike di Nieuw Nederland pa Boneiru pa bai traha trabou obligatorio. Esaki tabata nan kastigu pasobra nan a bai kontra Stuyvesant. Na aña 1667 Hulanda a perdè Nieuw Nederland i di e tempu ei e inglesnan a yam'é New-York. Na lugá di Nieuw Nederland Hulanda a haña Sürnam. Na e mesun aña nan a kabu ku tur e Indjannan. Den e komsersio ku Nieuw Nederland Kòrsou tabata entregá katibu. Ta bou Stuyvesant nan a organisá e komersio di katibu na Kòrsou.

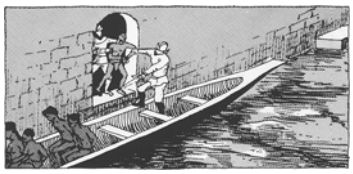

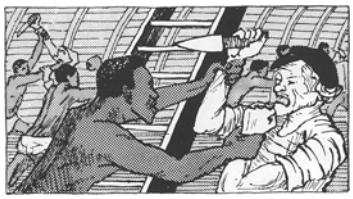

De slaaf werd beschouwd als een waar. De Westeuropese landen leverden wapens aan de Afrikaanse stammen om tussen hen oorlogen aan te wakkeren. Verdeel en heers! De krijgsgevangenen van deze twisten werden naar de slavenmarkt gebracht. Vóór zij op de markt kwamen, werden de slaven met olie ingesmeerd om er beter uit te zien en daardoor meer geld op te brengen. De maatschappij die hen kocht, schroeide hen een brandmerk op de borst. De West-Indische Compagnie had forten aan de Afrikaanse kust. Vanuit de donkere slavenhal onder het fort werden de slaven geboeid via poorten rechtstreeks in de kano's gebracht, die hen naar de schepen voerden, opdat zij niet zouden vluchten. Op de schepen werden zij zwaar geboeid in de nauwe ruimen gesloten. De sterfte door gebrek aan ventilatie, honger, dorst en ziekte was groot. Moedig, maar wanhopig verzet brak soms los tegen het gewapende scheepsvolk. Het werd met de dood bekocht. De slavenladingen werden verzekerd, daarbij werd een sterfte van 15% als normaal beschouwd, schade daaronder werd niet uitgekeerd. Grote winsten werden op de slavenhandel gemaakt. Geld stinkt niet. De Amsterdamse kooplieden, die hun geld in de slavenladingen hadden belegd, haalden soms wel 75% winst. Men kon een hypotheek nemen op zijn slavenbezit.

[Papiamentu]

Un katibu ta wòrdu konsiderá komo merkansia. E paisnan di West-Oropa tabata duna e tribunan di Afrika arma pa fomentá guera entre nan. Dividi i Reina! Nan ta hiba e prisonerionan di guera merkado di katibu. Promé ku nan yega riba e merkado mensioná nan ta hunta nan ku zeta p'asina e katibunan mustrá mihó, pa e kumpradónan paga mas plaka pa nan. E kompania ku kumpru nan ta marka nan ku hero kayente riba nan pechu. E ‘West Indische Compagnie’ tabatin diferente fòrti na kosta afrikano.

Via un porta di un kuarto bou di e fòrti nan ta pone e katibunan den un kanoa ku ta hiba nan na e barkunan. Nan ta transportá e katibunan man mará trei lomba pa nan no hui.

Yegando riba e barku nan ta hinka e katibunan bon mará den un kuarto demasiado chikitu. Hopi di nan ta muri dor di falta di ventilashon, dor di hamber, set i malesa. Varios biaha nan a rebeliá, yen di kurashi perio sin resultado, kontra e marineronan armá. E rebeldenan a wòrdu matá. Tur karga di katibu nan ta sigurá i un 15% di morto ta wòrdu konsiderá komo normal, kiermen bou di 15%, seguro no ta paga. Ta hopi plaka nan tabata gana ku e negoshi di katibu. E komersiantenan di Amsterdam

ku a hinka nan plaka den e karganan di katibu, tin bes tabata saka te 75% di ganashi.
Tambe un hende por a tuma un hipotek riba e katibunan ku e ta posee.

de benedenwindse eilanden in de 17e eeuw / isla bou den siglo 17

Meer dood dan levend kwamen de slaven na de zeereis op Curaçao aan. Ze werden ondergebracht in de kampen Zuurzak en Groot Sint Joris, waar ze weer op krachten moesten komen voor de verkoop. Ze kregen opnieuw een brandmerk: het monogram van de West-Indische Compagnie. De slaven werden als zij te koop werden aangeboden, met olie ingesmeerd. Zij moesten onder de ‘slavenbrug’ doorkruipen, ze werden betast en vernederd tot het maken van allerlei sprongen om te laten zien of zij gezond waren. Een slaaf, die de W.I.C. voor *ƒ* 80,- aan de Afrikaanse kust had gekocht, bracht de compagnie bij verkoop *ƒ* 260,- op. Van Curaçao werden de slaven getransporteerd naar hun nieuwe eigenaars in de Spaanse, Engelse en Franse koloniën. Nadat Brazilië en Nieuw Nederland voor Nederland verloren waren gegaan (resp. in 1654 en 1667) werd Suriname een grote afnemer van slaven uit Curaçao. De verkochte slaven wachtte een bestaan van zwoegen op de plantages onder voortdurende dreiging van mishandeling. Een klein deel werd verkocht aan de plantageeigenaren van Curaçao. Ook hun omstandigheden waren slecht. Door de vele oorlogen met de andere koloniale mogendheden, was er geregeld te weinig voedsel op de eilanden, waarvan de slaven de dupe werden. Soms kregen zij wat grond om in hun eigen onderhoud te voorzien, maar men gaf hen zelfs op zondag geen tijd om die te bewerken. Velen stierven van de honger. Als de slaven te oud werden om te werken, gaven de plantagehouders hen vaak de vrijheid (manumissie genoemd), om zo aan hun onderhoud te ontkomen. Dan moesten deze oude mensen bedelen om aan de kost te komen.

[Papiamentu]

Despues di e biaha riba lamá e katibunan ta yega mas morto ku bibu Kòrsou. Nan ta hinka nan den e kampamentonan Zuurzak i Groot Sint Joris na unda nan meste rekuperá nan forsa pa despues nan wordu bendí. Atrobe nan ta marka e katibunan ku heru kayente: e monograma di West Indische Compagnie. Promé nan bende e katibunan nan ta hunta nan ku zeta. E katibunan mester a pasa hesak bou di e ‘brug di katibu’. Nan a fula nan i pone nan bula den laira pa weita si nan ta salú.

W.I.C. ta kumpra un katibo pa ƒ 80,- na kosta afrikano i drei bend'é pa ƒ260,-. Fo'i Kòrsou nan ta transportá e katibunan pa e kolonianan spañó, ingles i franses.

Despues ku Ulanda a perdè Brazil i Nieuw Nederland (respektivamente na aña 1654 i 1667) Sürnam a bira un kumpradó importante di katibu fo'i Kòrsou.

E katibunan ku wòrdu bendí lo tin ku bai traha duru riba e plantashinan, sino nan lo maltratá nan. Un parti chikitu nan ta bende ku e doñonan di plantashi na Kòrsou! Komo ku tabatin hopi guera ku e otro podernan kolonial, regularmente tabatin mucho poko kuminda riba e islanan, i di esaki sèmper e katibunan tabata viktima.

Tin bes nan ta haña un pida tera p'asina nan por produsí kuminda pa nan mes, pero ni riba djadomingu nan to ha haña tempu liber pa kultiv'é. Hopi katibu ta muri di hamber. Ora e katibunan bira demasiado bieu pa traha hopi biaha ta pasa ku e doñonan di plantashi ta duna nan libertat (manumishon) ya p'asina nan to tin nodi di kria e katibunan mas. E hendenan bieu aki e ora ei mester pidi limosna pa nan biba.

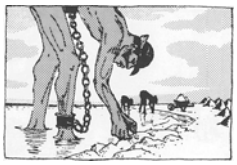

De slavenhutten waren van rijswerk, dichtgesmeerd met klei en met een dak van bladeren. Op elke plantage was een slavengevangenis, waarin de slaven met handen en voeten geketend werden. De gestraften werden met de bullepees gekasteid, soms tot de dood er op volgde. Doordat er weinig bossen waren, was vluchten moeilijk. Bovendien werden er klopjachten met ruiters gehouden om de vluchtelingen op te sporen. Toch ontkwamen er slaven door zich als verstekeling te verstoppen op de schepen naar Venezuela. In de 18de eeuw zou het tot grote opstanden op Curaçao komen. Bonaire was een strafkolonie van de compagnie. De gestraften werden tewerk gesteld bij de zoutwinning. Slaven en gestraften moesten 's maandags van hun woonplaats naar de zoutpannen marcheren, waar zij tot 's zaterdags bleven. Het was er een hel. Tot 12 uur werd met blote voeten in het zilte water gewerkt, dat beet in wonden en insektenbeten. 's Middags werd op het droge gewerkt in het oogverblindend zonlicht, dat weerkaatste op de zoutkristallen. Voor de kettingslaven was het werk nog ondraaglijker. Zij kregen aan één voet een ketting, die verbonden was met een ijzeren band om de buik. 's Nachts sliepen de slaven van de zoutpannen in onderkomens, die gemaakt waren van stokken, waarover bladeren gelegd waren. Pas in 1850 kregen zij stenen hutten, die echter zó klein waren, dat de deur slechts tot halverwege het dijbeen reikte. Aan deze ‘witte hel’ werd goed verdiend. In 1672 lag er in het compagniespakhuis te Amsterdam voor *ƒ* 100.000 aan zout uit Bonaire. Op Aruba waren hoofdzakelijk Indiaanse slaven. Zij werkten bij het aandrijven van vee, onder uiterst armoedige omstandigheden.

[Papiamentu]

E kasnan di katibu ta traha di taki hepleister ku klei i ku un dak di blachi di mata. Riba kada plantashi tin un prison di katibu na unda e katibunan ta wòrdu poní na man i pia na kadena. Nan ta suta e katibunan ku wòrdu kastigá ku bòlpes, tin bes te ora nan muri. Komo ku e mondinan tabata muchi habrí tabata difisíl pa nan hui. Tòg tabatin algun ku a hui skondí den e barkunan pa Benesuela. Den siglo 18 lo bai tin

rebelionnan grandi na Kòrsou. Pa W.I.C. Boneiru tabata un kolonia pa kastigá katibu. Esunnan ku wòrdu kastigá mester a bai traha den montonamento di salu na Boneiru. E katibunan i esnan ku wòrdu kastigá mester marcha tur djaluna di unda nan ta biba pa e saliñanan di salu, na unda nan ta keda te djasabra. Tabata manera un fiernu.

Te 12 or nan mester a traha pia bou den e awa salu ku ta pone herida i pikánan di insekto flama. Trei merdia nan to ta traha den awa. Pa e katibunan ku kadena e trabou tabata mas insoportabel ainda. Na un pia nan tin un kadena ku ta mará na un bant di heru rònt di nan bariga. Anochi e katibunan ta drumi den kasitanan traha di taki ku blachi di mata. Ta na 1850 nan a bin haña kasita di piedra ku tabata asina chikitu ku e porta no tabata mas altu ku nan hep. Ku e ‘fiernu blanku’ aki nan tabata gana hopi plaka. Na aña 1672 tabatin mas ku *ƒ* 100.000 na salu for di Boneiru den e mangashina di W.I.C. na Amsterdam. Na Aruba tabatin mas tantu katibunan Indjan. Nan tabata hunta bestia bou situashonnan masha miserabel mes.

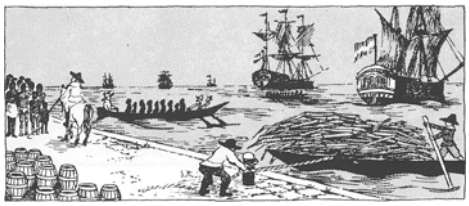

In 1636 was St. Eustatius al door de Zeeuwen gekoloniseerd, die vandaar uit in 1640 ook Saba in bezit namen. St. Maarten kwam in 1648 (bij de beëindiging van de 80-jarige oorlog met Spanje) voor een deel in Franse en voor het andere deel in Nederlandse handen. In de vele oorlogen bestreden de Europese landen elkaar voortdurend het bezit van de Caribische eilanden. St. Eustatius kwam zelfs 22 maal onder andere vlag. Op dit eiland werden tabaksplantages opgezet. De 400 Indiaanse slaven, die hier werkten, waren tersluiks van slavenjagers gekocht. Vóór de handel in slaven uit Afrika op gang kwam, was het roven van Indianen, hoewel dit verboden was, een wijd verbreide praktijk, die ook door Nederlandse schepen werd bedreven. Ook op St. Maarten en Saba werkten Indiaanse slaven. Terwijl St. Maarten en Saba plantageeilanden waren, werd St. Eustatius een centrum voor de handel tussen de eilanden in het noordelijk deel van de Caribische Zee. Deze handel ging gepaard met de smerigste praktijken. Spaanse, Franse en Engelse schepen zetten op St. Eustatius hun produkten (vooral suiker) af, in ruil voor... slaven. De slaven werden vaak rechtstreeks uit Afrika naar St. Eustatius aangevoerd. Zij moesten na de ontberingen van de zeereis in het nauwe ruim van de schepen blijven tot zij verkocht werden. Er was zelfs geen kamp, waarin zij ondergebracht konden worden.

[Papiamentu]

Na aña 1636 ya e Zeeuwnan a konkistá St. Eustatius kaba i for di e isla ei nan a hasi nan mes doño di Saba na aña 1640. San Martin a kai na aña 1648 (na final di e guera di 80 aña kontra Spaña) pa un parti den man di e fransesnan i e otro parti den man di e makambanan. E paisnan oropeo a bringa otro den hopi guera pa e posishon di e islanan den Karibe. St. Eustatius tabata asta 22 biaha bou dominio stranhero. Riba e isla aki nan a kuminsá ku plantashinan di tabako. E 400 katibunan indjan ku tabata traha ‘kinan a wòrdu kumprá bou man fo'i yagdónan di katibu. Promé ku nan a kuminsá ku e komersio di katibu fo'i Afrika tabatin hopi robamento di indjan, tambe dor di bapoman ulandes, a pesar ku esei tabata prohibí.

Tambe na San Martin i na Saba tabata traha katibunan indjan. Mientras San Martin i Saba tabata islanan di plantashi, St. Eustatius a bira un sentro di komersio entre e islanan den parti nòrt di Lamá Karibe. Esaki tabata un komersio masha kruel. Barkonan spañó, franses i ingles ta hiba nan produktonan (prinsipalmente suku) St. Eustatius en kambio pa...katibu. Hopi biaha nan tabata hiba e katibunan fo'i Afrika

direktamente pa St. Eustatius. E katibunan mester keda riba e barkunan te ora nan wòrdu bendí. No tabatin ni un kampamento na unda nan por a hiba nan.

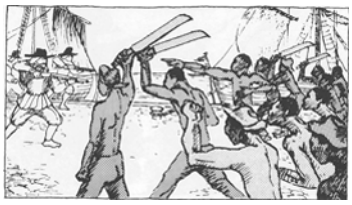

Als zij dan, na de verkoop, van St. Eustatius naar de andere Caribische eilanden verscheept werden, kregen de slaven te kampen met een groot gebrek aan water. In de watervaten van de slavenschepen werden nl. de op St. Eustatius gekochte Noordamerikaanse levensmiddelen verstopt om de invoerrechten op de andere eilanden te ontduiken. De slaven moesten het maar met minder water doen! Het suikerriet van de Spaanse, Franse en Engelse eilanden werd op St. Eustatius in de suikermolens verwerkt. De produkten van de Bovenwindse eilanden: de suiker, tabak, katoen, indigo en bovendien het zout van St. Maarten, die door de arbeid van de slaven vergaard waren, brachten grote winsten op. In 1638 kwam al de eerste tabak van St. Eustatius op de Vlissingse tabaksmarkt. De uitvoer van St. Eustatius naar Nederland in 1688 wordt geschat op *ƒ* 175.000. In dat jaar exporteerde dit eiland 1½ miljoen pond suiker naar Nederland. En de slaven? Zij hadden het zó slecht, dat in datzelfde jaar 1688 alle 400 slaven van St. Eustatius in verzet kwamen. Bij het onderdrukken van de opstand werd de leider van de slaven gedood, velen ontkwamen echter naar andere eilanden. In hun angst hadden de kolonialisten zelfs een oorlogsschip uit Curaçao laten uitvaren.

[Papiamentu]

Despues ku e katibunan wòrdu bendí i nan hiba nan fo'i St. Eustatius pa e otro islanan karibeflo e katibunan ta hañanan ku hopi problema ku awa di bebe. Den e barínan di awa riba e barkunan di katibu nan a skonde komestibelnan fo'i Estados Unidos ku nan a kumpra na St. Eustatius. Esaki nan ta hasi pa no paga impuesto di importansia riba e otro islanan. E kaña for di e islanan spañó, franses i ingles ta wòrdu mulá den e mulinanan di mula suku na St. Eustatius. Nan tabata hasi hopi ganashi ku e produktonan di Isla Riba, esta; suku, tabako, katuna, indigo i ademas salu fo'i San Martin ku a wòrdu montoná dor di e katibunan.

Na aña 1638 kaba e promé tabako fo'i St. Eustatius a yega riba merkado di tabako na Vlissingen. E eksportashon fo'i St. Eustatius pa Ulanda na aña 1688 ta wòrdu kalkulá na un baló di *ƒ* 175.000. Den e mesun aña e isla menshoná a eksportá 1½ mion liber di suku pa Ulanda. I e katibunan? E kondishon ku nan ta biba den tabata asina malu ku na mesun aña, esta 1688, tur e 400 katibunan di St. Eustatius a rebeldiá. Durante oprimishon di e rebeldia nan a mata e lider di e katibunan. Hopi di e otronan a hui bai e otro islanan. E kolonialistanan tabata asina spantá ku asta nan a laga un bapor di guera fo'i Kòrsou bini.

de aanval van de fransen op curaçao / atake di fransesnan riba kòrsou

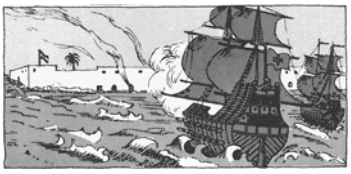

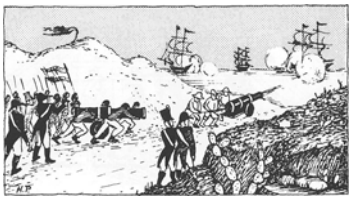

In 1713 raakte Curaçao betrokken bij de oorlog met Frankrijk. Frankrijk maakte nl. aanspraak op de vrijgekomen Spaanse troon en eiste daarbij ook de Spaanse koloniën op. De andere West- en Middeneuropese landen bestreden deze aanspraak en de oorlog brak uit (Spaanse Successie-oorlog). De Fransen plunderden de rijke Engelse en Nederlandse koloniën en vielen in 1712 onder Cassard Suriname aan en in 1713 ook Curaçao. Ter verdediging van Curaçao werden behalve Nederlandse militairen ook slaven ingezet, een kwart van de manschappen bestond uit slaven. Toen de Fransen het eiland bombardeerden, moest Curaçao zich overgeven. Cassard eiste een brandschatting van Nederland in geld, koopwaar en... slaven. En terwijl de slaven wel goed genoeg waren geweest om Curaçao te helpen verdedigen, werden zij nu als betaalmiddel voor de brandschatting aan de Fransen gebruikt. De Curaçaose slavenhandel, die tussen 1685 en 1713 op zijn grootst was, nam daarna door konkurrentie van de Engelse handelaars snel af. In 1778 voer voor het laatst een slavenschip de haven van Curaçao binnen. Het aantal partikuliere slaven nam er echter toe. Hun omstandigheden waren slecht.

[Papiamentu]

Na aña 1713 Kòrsou a ser envolví den un guera ku Fransha. Fransha tabata eksihi e korona spañó ku a bini liber i tambe e tabata eksihi e kolonianan spañó. E otro paisnan di Oropa oksidental i Oropa sentral tabata kontra dje eksihensha aki i guera a kuminsa. E Fransesnan a ataká e kolonianan riku ku tabata propiedat di Ingles i Ulandesnan i na aña 1712 nan a ataka Sümam, bou di guia di Cassard, i na aña 1713 nan a ataka Kòrsou. Pa defende Kòrsou a hasi uso di militarnan ulandes, pero tambe di katibunan, kasi un kuart dje trupanan tabata konsisti di katibu.

Ora ku fransesnan a bombardea e isla, Kòrsou mester a entrega su mes. Cassard a eksihi di Ulanda un ‘brandschatting’ na plaka, merkansia i katibu. Mientras ku e katibunan promé a sirbi pa yuda defende Kòrsou, awor nan tabata ser usá komo medio di pago pa e ‘brandschatting’ dje Fransesnan. E komersio di katibu na Kòrsou, ku tabata tin un eksito enorme na añanan 1685 te 1713, a bai atras lihé pa motibu di konkurensha dje komersiantenan ingles.

Na aña 1778 tabata delaster bia ku un barku di katibu a drenta haf di Kòrsou. E kantidat di katibunan partikular si tabata krese. Nan sirkunstanshanan tabata malu.

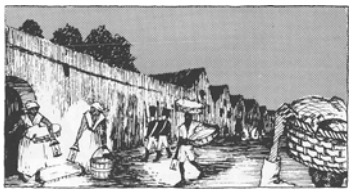

Er heerste in het midden van de 18de eeuw grote droogte op Curaçao. De slaven leden honger. De planters werden aangemaand om ‘de slaven door hongersnood geen aanleiding tot dieverij te geven’, maar slaven die voedsel stalen om hun honger te stillen, werden naar het fort gebracht om gegeseld te worden. De kolonialisten zelf gaven zich echter over aan allerlei uitspattingen. Bij de oranjefeesten in 1748 liet de kommissaris uit het fort een fontein van wijn omhoog spuiten. In 1740 was er een reeks van verbodsbepalingen voor slaven en vrije negers uitgevaardigd: muziek maken in de wijk van de slaven was na 21 uur verboden, evenals het tappen aan vrije negers; samenkomsten van meer dan 6 vrijen bij begrafenissen of bruiloften waren verboden; vrije negers en slaven moesten na 21 uur een lamp dragen als zij op straat gingen, opdat men hen al uit de verte zag aankomen. Overtreding werd gestraft met verbanning naar de zoutpannen. Het laat zien hoe bang de kolonialisten waren, dat hun eigen wreedheid zich tegen hen zou keren. De maatregelen hadden tot gevolg dat de onlust onder de slaven nog groeide. De maat was vol!

[Papiamentu]

Mei mei di siglo 18 tabata tin un sekura enorme na Kòrsou. E katibunan tabata pasa hamber. Doñonan di plantashi a haña ordu di no duna e katibunan chèns di hòrta, pero e katibunan ku tabata hòrta kuminda tòg pa kalma nan hamber, tabata ser hiba forti i aya nan tabata batinan. E kolonialistanan mes tabata hasi tur sorte kos di mas. Na fiestanan di ‘oranje’ na aña 1748 e komisario a laga un fuente di biña spreit for di den forti. Na aña 1740 tabata tin un kantidat di lei nan ku tabata prohibi katibunan i negernan liber, di hasi hopi kos.

Tokamentu di musika den bario dje katibunan tabata prohibi despues di 9 or djanochi, tambe e reunionnan di mas ku 6 neger liber na deramentu o kasamentu tabata prohibi.

Negernan liber i katibunan mester a karga un lampi si nan tabata sali kaya despues di 9 or djanochi, esaki tabata pa hende mira nan bini for djaleu. Un malkomportamentu tabata ser kastigá dor di un eksilio pa e panchinan di salu. Esaki ta demostrá kuantu miedu kolonialistanan tabata tin ku nan krueldat lo bira kontra nan mes.

E mediadanan tabata tin komo konsekuensha ku e malkontentu bou dje katibunan tabata krese dia pa dia. Nan kana tabata yen.

de opstand van 1750 op curaçao / e rebelion di aña 1750 na kòrsou

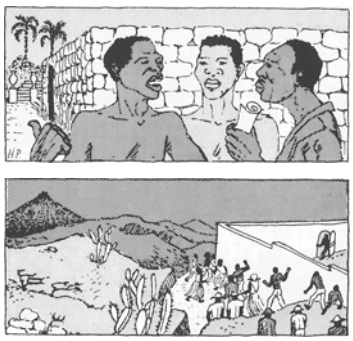

Het verzet, dat al jaren onder de slaven smeulde, barstte los in 1750. Het begon in juni op Aruba, waar 3 slaven de zuster van de kommandeur doodden. In juli volgde de grote opstand op Curaçao. Deze was gedurende 3 maanden voorbereid. De slaven maakten hierbij gebruik van een eigen taal. De algemeen gebruikte taal die tussen slaven en plantageeigenaars gesproken werd, was het Papiamentu, ontstaan uit Afrikaanse talen en het Portugees en met invloeden van het Indiaans, Spaans en Nederlands. Het Papiamentu is ook heden de spreektaal op de Benedenwindse eilanden. Bij de ondergrondse organisatie van de opstand spraken de slaven echter in het Géné (van Guinee), een Afrikaanse mengtaal die de kolonialisten niet verstonden. Illegale boodschappen werden in het Géné op de plantages door de slaven aan elkaar doorgegeven. De leiders van de opstand waren: Maisa, Quaku, Santé, Amba, Jananiru en Quauw. Met een groot aantal slaven gingen zij op 5 juli 1750 vanuit de stad naar de kompagniesplantage Hato, waar zij zich verborgen. Ze hadden messen, bijlen en geweren verzameld. Ook slavinnen, waaronder een vrouw die al 40 jaar op Hato gewerkt had, sloten zich aan, want hun lot was ondraaglijk.

[Papiamentu]

E resistensha ku ya hopi tempu tabata kushi bou dje katibunan a eksplotá na aña 1750. Yüni el a kuminsa na Aruba, kaminda 3 katibu a mata ruman muhé dje komandor. Na yüli a sigui e resistensha grandi na Kòrsou. Esaki a wòrdu preparé durante 3 luna. Den e preparashon aki e katibunan a hasi uso di nan propio lenga.

E lenga general ku tabata wòrdu usa den e komunikashon dje katibunan i e doñonan di plantashi tabata ‘papiamentu’, un lenga k'a nase dje lenganan afrikano, portugues, i ku tin influensha di Indjan, Spañó i Ulandes. Te awe papiamentu ta e lenga di komunikashon na e islanan abou. Pero den e organisashon skondí dje resistensha nan tabata papia Géné (di Guinee), un lenga afrikano miksto k'e kolonisadónan no tabata kompronde.

Riba e plantashinan respondinan ilegal tabata ser pasá na otro den Géné. E lidernan dje rebelion tabata Maisa, Quaku, Santé, Amba, Jananiru i Quauw. Ku un grupo grandi di katibu nan a sali riba 5 di yüli 1750 fo'i stat pa bai e plantashi Hato, kaminda nan a skonde nan kurpa. Nan tabatatin kuchú, hacha i rebolbu. E muhénan tambe a partisipa, pasobra nan situashon tabata insoportabel, bou di nan tabata tin un muhé k'a traha 40 aña na Hato.

Hun gezinnen waren op de slavenmarkt uit elkaar gerukt, hun mannen en zelfs hun kinderen aan verschillende slavenhouders verkocht. Na het zwoegen op de plantage werden de slavinnen vaak nog door de slavenhouders misbruikt. Groot was dan ook hun haat, toen zij tot dit moedig verzet kwamen. De volgende morgen begon de aktie. De opstandelingen staken magazijnen en huizen in brand en doodden de plantagebeheerder en zijn vrouw. Hun woede richtte zich ook op de verraders van hun eigen volk, zoals de ‘bomba’, die als opzichter belast was met het toedienen van de lijfstraffen aan de slaven. Zij doodden de bomba. De kolonialisten waren totaal overrompeld. Er werden in allerijl troepen gestuurd om de opstand te smoren. Ook het vrijkorps van negers werd ingezet. Dit bestond uit voormalige slaven, die de vrijheid hadden verkregen in ruil waarvoor zij dienst moesten nemen en ingezet werden bij onderdrukkingsmaatregelen tegen hun eigen volk. Er volgde een gevecht. De slaven konden geen stand houden tegen de veel beter gewapende militairen. 52 opstandelingen werden gegrepen. Van hen werden 25 mannen en 14 vrouwen op onvoorstelbaar wrede wijze gemarteld en gedood. Velen konden echter ontkomen naar Venezuela. Daar ontstond een aparte wijk, de Barrio de Guinea, van gevluchte slaven uit Curaçao. En ook daar streden zij mee en offerden hun leven in het verzet tegen de Spaanse overheersing. Op Curaçao was het verzet door het militair geweld niet gebroken. Op 7 aug. 1750 brak opnieuw een opstand uit, nu op de plantage van Grootestam en in 1751 op de plantage van de oud-kommandeur van Bonaire en St. Eustatius. In 1795 zou het verzet opnieuw oplaaien tot een massale vrijheidsstrijd.

[Papiamentu]

Nan famianan a wòrdu ranka fo'i otro riba e marshenan di katibu, nan hombernan, i hasta nan yunan a wòrdu bendí na diferente doño di katibu.

Despues di kansa nan kurpa riba e plantashinan, hopi bia e doñonan di katibu tabata abusá di nan. Nan rabia tabata grandi, dia ku nan a yega n'e resistensha balente aki. E siguiente mainta e akshon a kuminsá. E rebeldenan a kima tienda, kas i nan a mata e faktor dje plantashi i su kasá. Nan tabata tin rabia tambe riba e traidoman di nan mes un pueblo, manera bomba ku tabata opzichter enkargá dje kastigunan ku mester a duna e katibunan. Nan a mata bomba. E kolonisadonan tabata kompletamente sorpresá. Den purá nan a kore manda trupa pa kaba k'e resistensha.

Tambe e grupo di negernan liber a wòrdu buská pa yuda. Esakinan tabata katibunan, k'a haña nan libertat, a kambio di fabornan ip'e hecho ku por konta riba nan ora ku mester di hende pa usa medidanan di opreshon kontra nan mes pueblo.

Tabatin un bringamentu. E katibunan no por a defende nan mes kontra dje militarnan ku tabata tin mió arma ku nan. 52 rebelde a ser arestá. Di nan 25 homber i 14 muhé a ser maitratá i matá di un manera masha kruel.

Hopi por a hui bai Benesuela. Aya a lanta un bario nobo: Bario di Guineé di katibunan k'a hui fo'i Kòrsou. Tambe aya nan a partisipa den lucha i nan a pèrdè nan bida den e rebelion kontra e opreshon spañó. Na Kòrsou e biolensha militar no a kaba ke rebelion.

Riba 7 di ougustus 1750 a bolbe lanta un rebelion, e bia aki riba plantashi dje komandador bieu di Boneiru i Stasha. Na 1795 e rebelion lo a bolbe lanta pa yega na un lucha di liberashon masal.

st. eustatius en de amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd / stasha i e guera pa independensha di merka

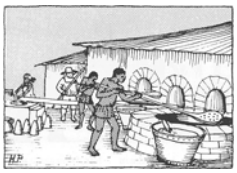

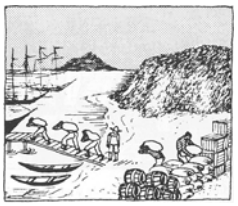

Na het teruglopen van de slavenhandel op Curaçao, nam die op St. Eustatius toe. Aan het begin van de 18de eeuw werden jaarlijks 2000 slaven naar St. Eustatius vervoerd, in 1721 zelfs 3000. Er kwam nu een gebouw waarin de slaven werden ondergebracht vóór zij werden doorverkocht naar de Franse, Engelse en Deense eilanden. In 1730 verloor de West-Indische Compagnie het monopolie van de slavenhandel aan de Westafrikaanse kust, deze handel was nu geheel in partikuliere handen. Een slaaf bracht de handelaar *f* 300 à *f* 400 op. De plantagehouders verrijkten zich met het werk van de slaven op de suikerrietvelden, de tabak- en katoenplantages, in de zoutpannen. In 1779 werd 24 miljoen pond suiker van St. Eustatius naar Amsterdam vervoerd, de rum ging naar N-Amerika. Van St. Maarten werden ± 1790 200.000 vaten zout per jaar uitgevoerd. De pakhuizen konden de katoen, tabak, suiker en andere waren niet bergen, zelfs op het strand werden goederen opgeslagen. Gouden tijden braken aan voor de kolonialisten. Toen de slavenhandel in 1814 verboden werd, was het echter ook gedaan met de welvaart van de handelaars en plantagebezitters van de Bovenwindse eilanden. Het toont aan hoezeer hun rijkdom gebaseerd was op het uitbuiten van de slaven.

[Papiamentu]

Despues ku e komersio di katibu na Kòrsou a bai atras, esun di Stasha (St. Eustatius) a bira mas grandi. Na kuminsamentu di siglo 18 nan a hiba pa aña 2000 katibu pa Stasha. Na aña 1721 asta 3000. Nan akonstruí un edifisio na unda nan ta laga e katibunan keda promé ku nan bendenan ku e islanan franses, ingles i danes.

‘West Indische Compagnie’ a perde na aña 1730 e monopolio di e komersio di katibu na kosta Wést di Afrika. E komersio aki a kai den mannan privá. Un komersiante tabata gana *f* 300 pa *f* 400 ku un katibu. E doñonan di plantashi a bira riku dor di trabou di e katibunan riba e plantashinan di suku, tabako i katuna i riba e saliñanan di salu. Na aña 1779 nan a transportá 24 mion liber di suku di Stasha pa

Amsterdam. E ròm nan a hiba Merka. Di San Martin nan a eksportá na fin di siglo 18 200.000 barí di salu pa aña. No tabatin sufisiente luga den e depósitonan pa pone katuna, tabako, suku i otro artíkulo, asina ku te asta kantu di lamá nan a warda artíkulonan. E kolonialistanan tabata gana hopi plaka.

Despues di abolishon di sklabitut na aña 1814 tambe a bin un fin na e prosperidat di e komersiantenan i e doñonan di plantashi di Isla Riba. Esei ta mustra ku nan rikesa tabata basá riba eksplotashon di katibu.

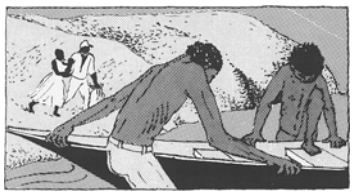

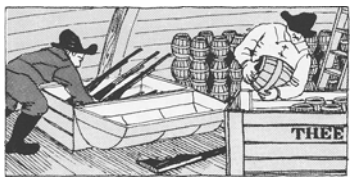

De slaven wachtte voor hun zwoegen slechts honger, vernedering en mishandeling. Velen vluchtten naar andere eilanden. In de 1ste helft van de 19de eeuw zouden zij hun rechten op zulk een niet mis te verstane wijze opeisen dat de kolonialisten aan de slaven van St. Maarten, 15 jaar voor de afschaffing van de slavernij, de vrijheid moesten verlenen. St. Eustatius en St. Maarten waren, evenals Curaçao, vrijhavens, d.w.z. dat schepen van alle naties er mochten binnenvaren. Tijdens de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd smokkelde St. Eustatius wapens en buskruit uit Zweden en dé Zuidelijke Nederlanden, die verborgen waren in thee- en rijstverpakking, naar de Amerikaanse onafhankelijken. De winst, die hierop gemaakt werd, liep in 1775 zelfs op tot 700%. Aan de vrijheidsstrijd van andere volkeren valt goed te verdienen! De eerste saluutschoten, waarmee een N-Amerikaans schip na de onafhankelijkheid in 1776 werd begroet, werden dan ook afgeschoten op St. Eustatius. In de loop van de jaren hadden zich mensen van vele Westeuropese landen op de Bovenwindse eilanden gevestigd. Het Engels werd, en is er nu nog, de voertaal.

[Papiamentu]

Pa tur e trabou ku nan a pasa, e katibunan a haña hamber i maltrato komo danki. Hopi di nan a hui bai e otro islanan. Den e promé mitá di siglo 19 nan a eksigí nan derechonan di tal manera ku e kolonialistanan a hañanan mes obligá di duna e katibonan di San Martin libertat 15 aña promé ku abolishon di sklabitut. Stasha i San Martin meskos ku Kòrsou tambe tabata hafnan liber, esei ta nifiká ku bapornan di tur nashon por drenta. Durante e guera pa independensia di Merka Stasha a hasi kontrabanda di arma i polvo fo'i Suesia i Ulanda pa e merikanonan independiente. Nan a skonde e armanan i polvo den saku di te i di suku. E ganashi ku nan a hasi ku e kontrabanda a subi na aña 1775 te na 700% . E promé tironan ku a saludá un bapor Norteamerikano, despues di independensia na aña 1776 a bini fo'i Stasha.

Den koriente di añanan hendenan di hopi paisnan di Wést Oropa a establesé nan mes na Isla Riba. Ingles a bira i te ainda ta e idioma ku nan ta papia na Isla Riba.

de drang naar vrijheid / ansha pa libertat

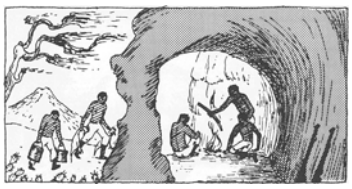

Op Curaçao kwam de handel na 1756 opnieuw tot grote bloei. Produkten van andere Westindische koloniën werden er opgeslagen en doorvervoerd naar Europa. Engelse, Franse, Spaanse en N-Amerikaanse kapers kochten hun waren op Curaçao. De welvaart van de handelaars en plantagehouders werd echter niet door de slaven gedeeld. Op allerlei manieren werd op hun onderhoud bezuinigd. Vaak werden hun rantsoenen niet uitgereikt, ze moesten maar aan voedsel komen door ergens anders wat bij te verdienen. Bovendien waren ze gedwongen in de winkels van de plantageeigenaars te kopen, tegen prijzen die veel hoger waren dan in de stad. Steeds meer slaven vluchtten naar Venezuela. Toen het ook daar voor vluchtelingen niet meer veilig was, vonden zij een heenkomen op Curaçao zelf, in de mondi (niet in kultuur gebracht terrein) van Banda Abao (N.W. deel van Curaçao). Daar wisten zij zich jaren in de grotten verborgen te houden, hoe moeilijk dit ook was, want zij konden, vanwege het gevaar ontdekt te worden, geen vee houden of wat groente kweken om in hun onderhoud te voorzien. Ook op andere wijze zochten de slaven naar een uitweg om zich van de slavernij te bevrijden.

[Papiamentu]

Despues di aña 1756 komersio a kuminsá floresé trobe na Kòrsou. Nan tabata depositá produktonan di e otro kolonianan di West Indië pa despues transportá nan pa Oropa. Barkonan pirata ingles, franses, spañó i norte-amerikano tabata kumpra nan merkansianan na Kòrsou. E katibunan no a haña parti di e ganashi di e komersiante i e doñonan di plantashi.

Tur sorto di manera nan tabata ekonomisá riba e mantenimento di e katibunan. Hopi biaha nan to tabata haña kuminda i nan mester a bai traha otro kaminda pa gana sèn pa kumpra ko'i kome. Fuera di esei nan tabata obligá nan di kumpra kos den e tiendanan di e doñonan di plantashi pa un preis mas haltu ku den stat. Mas i mas katibu tabata hui bai Benesuela. Ora ku aya tambe a bira peligroso pa esunnan ku a hui, anto e katibunan a hui bai den mondi di Banda Bou. Aki nan tabata skonde pa varios aña. Esaki tabata hopi difisil pasobra nan no por a kria bestia òf planta kunuku komo ku e ora ei nan por a deskubrí nan. Tambe di otro manera e katibunan tabata buska di salba nan mes di sklabitut.

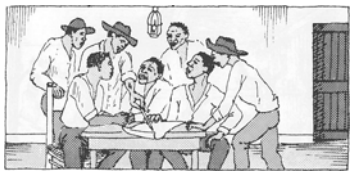

Naast de manumissie (verlenen van vrijheid), die door slavenhouders vaak gebruikt werd om zich van oude of gebrekkige slaven te ontdoen, konden de slaven zichzelf vrijkopen. Dit kostte honderden guldens. Kinderen, die door slavenhouders bij hun slavinnen verwekt waren, kregen vaak de vrijheid. Velen van hen hebben van hun schamel inkomen geld opzij gelegd om hun bloedverwanten of vrienden vrij te kopen van slavernij. Het vurig verlangen om de vrijheid te verwerven, desnoods te bevechten leefde onder de slaven van Amerika. Ze hadden hun ondergrondse organisaties, hun eigen rechtspraak, waarin onderlinge geschillen opgelost werden, hun eigen kultuur. In grote slavenopstanden en guerilla's van weggelopen slaven streden zij o.m. op Cuba, Jamaica, in Venezuela, Guyana en Suriname, om de banden van de slavernij te verbreken. Toen in 1789 de Franse revolutie uitbrak, stelden de slaven van St. Domingue (het Franse deel van Haïti), dat vrijheid, gelijkheid en broederschap ook voor hen moesten gelden. In 1791 brak op St. Domingue de revolutie van de slaven uit onder aanvoering van Toussaint l'Ouverture. De opheffing van de slavernij werd daarbij verworven. De revolutionairen veroverden ook het Spaanse deel van het eiland en vestigden in 1804 op Haïti de eerste negerrepubliek ter wereld. Deze revolutie was van grote invloed op de massale opstand die in 1795 op Curaçao uitbrak en die werd voorafgegaan door kontakten tussen de slaven en vrije negers van Curaçao met de vrijheidsstrijders van Haïti.

[Papiamentu]

Fuera di manumisio (dunamentu di libertat), ku hopi biaha a wòrdu uzá dor di e doñonan di katibu pa salba nan mes di e katibunan malu òf bieu, e katibunan por a kumpra nan libertat. Esaki tabata kosta hopi plaka. E yiunan di e doñonan di katibu i nan katibunan muhé, hopi biaha tabata haña libertat. Hopi di nan a spar di e poko plaka ku nan tabata gana pa kumpra libertat di nan famia òf amigonan. E ansha pa haña libertat, i si ta nesesario bringa p'e, tabata biba bou di e katibunan di Merka. Nan tabatin nan organisashonnan skondí i nan propio hustisia pa solushoná konfliktonan entre nan mes. Nan tabatin nan propio kultura. Den rebelionnan grandi di katibu i guerianan di katibunan ku a hui, nan a bringa na Kuba, Hamaika, Benesuela, Guyana i Sürnam pa kaba ku sklabitut.

Ora ku na aña 1789 revolushon franses a kuminsá e katibunan di St. Domingue (e parti franses di Haiti) tabata kier pa libertat, igualdat i fraternidat konta pa nan tambe. Na aña 1791 a kuminsá un revolushon na St. Domingue bou guia di Toussaint l'Ouverture.

Abolishon di sklabitut tabata e resultado. E revolushonarionan a konkistá tambe e parti spañó di e isla i na aña 1804 nan a establesé e promé república di neger na mundo. E revolushon menshoná tabatin hopi influensia riba e rebelion grandi di aña 1795 na Kòrsou i ku a kuminsá dor di e kontakto nan entre katibunan i negernan liber di Kòrsou i e luchadónan pa libertat di Haiti.

de vrijheidsstrijd van 1795 op curaçao / lucha pa libertat di aña 1795 na kòrsou

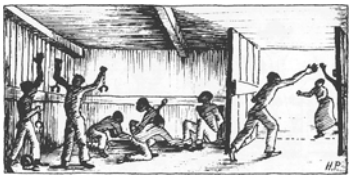

De berichten over de revolutie op Haïti werden door de bemanning van Haïtiaanse schepen naar Curaçao overgebracht en door de vrije negers van Curaçao doorgegeven aan de slaven. De slaven werden zich bewust van hun macht en bereidden de opstand voor. De leider was Tula, die zich naar de Haïtiaanse vrijheidsstrijder 'Rigaud' noemde. Andere aanvoerders waren Carpata, Wacao, Toussaint (zo genoemd naar de leider van de Haïtiaanse revolutie) en Mercier. Beide laatsten kwamen van de Franse eilanden. Het verzet begon op 17 augustus 1795 op de plantage Knip. De eigenaar daarvan was Van Utrecht. Hij had zijn slaven hun rantsoen onthouden omdat zij schuld hadden bij zijn winkel. 50 slaven met Tula aan het hoofd weigerden daarop te werken. Zij maakten een reeks grieven kenbaar: 1. dat alle slaven verantwoordelijk werden gesteld voor een misdrijf van één van hen, 2. dat zij op zondag moesten werken, hoewel dat verboden was, 3. dat zij kleding van de plantageeigenaar moesten kopen van hun rantsoen of van elders verdiend geld, tegen hogere prijzen dan in de stad. Van Utrecht ging niet op de grieven in, maar verwees hen naar de direkteur van het eiland, De Veer. Maar de slaven lieten zich niet afschepen. Zij kwamen in opstand. Ze bevrijdden de geketende slaven van de plantagegevangenis en begaven zich toen naar de plantage Kruis. Op St. Kruis sloten alle slaven, met Carpata aan het hoofd, zich aan.

[Papiamentu]

E notisianan di e revolushon na Haiti a wòrdu pasá pa Kòrsou dor di e tripulashon di barkonan haitiano pa e negernan liber i di e negernan liber pa e katibunan.

E katibunan a bira konsiente di nan poder i a kuminsá prepará e rebelion. Nan lider Tula, tabata yama su mes meskos ku e luchadó pa libertat haitiano 'Rigaud'. Otro lidernan tabata Carpata, Wacao, Toussaint (yamá meskos ku e lider di revolushon haitiano) i Mercier.

E dos últimonan a bin di e islanan franses. E resistensia a kuminsá riba 17 di ougùstùs na plantashi Knip. Doño di e plantashi tabata Van Utrecht. E no kier a paga su katibunan, pasobra nan tabata tin debe na su tienda. E ora ei 40 katibu, ku Tula na kabes, a nenga di traha.

Di biaha nan a mustra e doño riba un par di kos ku nan tabata malkontentu: 1. ku tur katibu ta responsabel pa un delito ku ùn di nan kometé. 2. ku nan mester traha riba djadomingu siendo esei ta prohibí. 3. ku nan mester kumpra paña serka doño di

plantashi ku e poko plaka ku nan ta haña òf ku nan ta gana otro parti, pa un preis mas haltu ku den stat. Van Utrecht no a reakshoná riba e puntonan mensioná i a bisanan pa bai serka direktor di e isla, esta de Veer. Pero e katibunan no a dal aden ku esei i a kuminsá rebeliá. Nan a pone e katibunan mará na kadena den prison di e plantashi den libertat i nan a kohe rumbo pa plantashi Kruis. Na St. Kruis tur e katibunan, ku na kabes Carpata, a djoin nan.

De groep ging nu naar Portomarí. Onderweg voegden de weggelopen slaven, die al jaren in Banda Abao leefden, zich bij hen. Een groep slaven onder aanvoering van Mercier, splitste zich af om de kommandant en de bezetting van fort St. Kruis gevangen te nemen, opdat de opstandelingen niet in de rug aangevallen konden worden. Zij maakten daarbij geweren en kleine kanonnen buit. Daarna ging Mercier terug naar Knip en verzamelde daar de overige slaven en vervolgens die van andere plantages. De steeds aangroeiende groep ging nu in dezelfde richting als de groep van Tula gegaan was. Onderweg maakten zij plantagegevangenissen open en haalden voedsel en wapens uit de magazijnen. Daarna stelden zij zich verdekt op bij een berg, die sindsdien Ceru Neger (Berg van de Negers) heet. Intussen had Van Utrecht de direkteur van het eiland, De Veer, gealarmeerd. Blanke en gekleurde militairen werden opgeroepen. Van deze laatsten lieten echter de meesten verstek gaan. Op 19 aug. ondernamen de militairen een aanval op Portomarí, die door de vrijheidsstrijders, waarvan het aantal nu tot 1000 was aangegroeid, werd afgeslagen. Een aantal militairen werd daarbij gevangen genomen. De vrijheidsstrijders hadden kontakt met de slaven in Willemstad. De kolonialisten waren bang dat de opstand zich tot daar zou uitbreiden en patrouilleerden dag en nacht, Banda Abao werd met troepen versterkt en afgesloten van de rest van het eiland.

[Papiamentu]

Djei e grupo a sali pa Portomarí. Na kaminda e katibunan ku a hui, i ya añanan largu ta biba na Banda Abao, a djoin nan. Un grupo di katibu bou guia di Mercier a kita bai fòrti St. Kruis pa kohe e komandante i e trahadónan presu ya pa asina nan no por ataká nan djatras. Tambe nan a gara algun skopèt i kayon chikitu. Despues Mercier a bai bèk Knip i aya ela buska e otro katibunan i despues esunnan di otro plantashinan. E grupo ku ta birando grandi a bai mesun direkshon ku e grupo di Tula a bai! Na kaminda nan a habri prisonnan di plantashi i a saka kuminda i arma for di e depositonan. Despues nan a kamuflá nan mes banda di un seru, i for di e tempo ei e yama Seru Neger.

Entretanto Van Utrecht a alarmá e direktor di e isla, esta De Veer. Militarnan blanku i di koló a wòrdu yamá. Di e ultimonan mayoria no a presentá. Riba 19 di ougustus e militarnan a ataká Portomarí i e luchadónan pa libertat ku a bira un kantidat di 1000 a gana e pelea. Nan a kohe algun militar presu. E luchadónan pa libertat tabatin kontakto ku e katibunan na Willemstad. E kolonialistanan tabatin miedu ku e rebelion lo pasa pa Willemstad i a patruyá di dia i anochi. Nan a manda mas trupa pa Banda Abou i nan a isol'é fo'i resto di e isla.

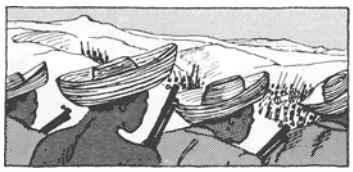

Na de mislukte aanval op de vrijheidsstrijders bood een pater, Schinck genaamd, zich aan om te onderhandelen. Hij werd bij Tula gebracht. Het aanbod dat Schinck deed, was een algemene kwijtschelding van straf als iedereen weer aan het werk ging. Tula wees dit aanbod, dat geen enkele verbetering van de positie van de slaven betekende, van de hand en zei: 'Wij zijn al te zeer mishandeld, wij zoeken niemand kwaad te doen en willen alleen onze vrijheid. De Franse negers hebben hun vrijheid gekregen, Holland is door Frankrijk overwonnen (Nederland was in 1793 een Frans wingewest geworden), dus moeten ook wij hier vrij zijn.' Schinck zei, dat het hem leed zou doen als zij 'in onheil zouden vervallen'. Tula antwoordde hierop: 'Heb ik verkeerd gedaan door 22 van mijn medebroeders te verlossen uit de gevangenis waarin zij onrechtvaardig geworpen waren? Eens, toen ik zonder ophouden om genade riep voor een arme slaaf, hebben ze mij vastgebonden en toen ik tenslotte werd losgemaakt liep het bloed uit mijn mond. Men draagt meer zorg voor een beest, want als dat zijn poot breekt, wordt het tenminste genezen.' Toen de onderhandeling mislukt was, deden de troepen opnieuw een aanval op de vrijheidsstrijders bij Portomarí, maar dezen verspreidden zich en koncentreerden zich op de bergtop Ceru Neger, waar zich ook Mercier en de zijnen bevonden. Vandaar konden zij tot ver in de omtrek de vijand zien. In 5 dagen was hun aantal gegroeid tot 2000, dat was 1/6 deel van alle slaven van Curaçao. Ook vrouwen namen deel en een groot aantal vrije negers.

[Papiamentu]

Despues di e atake ku a frakasá un pastó ku yama Schinck a presentá su mes pa intermediá. Nan a hib'é serka Tula. E proposishon di Schinck tabata pordon general di kastigu si tur hende bai traha bèk. Tula no a bai di akuerdo ku e proposishon ku no ta kontené ningun kambio di e posishon di e katibunan, i a bisa: 'ya nos a wòrdu maltratá demasiado kaba, nos no kier hasi malu na ningun hende, nos kier solamente nos libertat'. E negernan franses a haña nan libertat, Fransia a konkistá Ulanda, p'esei nos aki tambe mester ta liber. Schinck di ku lo duel e, si mester pasa nan algu.

Tula a kontestá: 'M'a hasi malu dor di salba 22 di mi kompañeronan ku nan a benta inhustamente den prison? Un biaha ku mi tabata grita sin stòp pa pordon di un pober katibu nan a marami i ora nan a lòs mi sanger tabata kore for di mi boka. Nan ta perkurá mihó pa un bestia, pasobra ora esaki kibra su pia nan ta kur'é.' Ora ku e negosashon a frakasá e trupanan a bolbe ataká e luchadónan pa libertat na Portomarí, pero esakinan a plama i djei a konsentrá nan mes riba tòp di Ceru Neger unda Mercier i su grupo tabata. Di einan nan por a wak e enemigo di leu. Den sinku dia nan a bira

2.000, esei tabata 1/6 parti di tur e katibunan di Kòrsou, Tambe muhénan i un gran kantidat di neger liber a tuma parti.

Een nieuwe aanval van de militairen werd met een regen van kogels vanaf Ceru Neger beantwoord. Na deze nederlaag van de kolonialisten kwam de bevelvoerder van de troepen onderhandelen. Zijn aanbod van kwijtschelding van straf bij hervatting van het werk, werd afgewezen. De slaven eisten vrijheid! Toussaint gaf hem in het Frans te verstaan: ‘Wij zijn hier om te overwinnen of te sterven.’ Met aanzienlijke versterking van troepen en veldgeschut deden de kolonialisten opnieuw een aanval op Ceru Neger. Na een kort en hevig gevecht weken de vrijheidsstrijders uit naar het ontoegankelijke terrein van de berg St. Christoffel in het noorden. Nu zij geen militaire overwinning konden behalen gingen de kolonialisten over op het middel van uithongering. Zij vergiftigden de waterputten en staken de voedselmagazijnen in de buurt van de St. Christoffel in brand. De duizenden strijdende slaven kregen nu ernstig gebrek aan voedsel. Zij hielden stand tot in de 2de week van september, toen zagen velen zich gedwongen de strijd op te geven, anderen verscholen zich in de grotten. De kolonialisten hielden klopjachten om de leiders van de vrijheidsstrijd gevangen te nemen. Op 24 sept. werd Carpata als laatste gegrepen. Bij het verhoor nam Tula, om zijn kameraden te vrijwaren, de hele verantwoordelijkheid voor de strijd op zich. In de weken daarop werden 29 verzetshelden op gruwelijke wijze gemarteld en daarna vermoord. De massale strijd van de slaven had echter tot gevolg, dat de overheid beloofde maatregelen te nemen tegen wrede behandeling en het inhouden van rantsoen. De werkuren van de slaven werden vastgesteld. Pas nadat algemene amnestie werd afgekondigd, keerden de slaven naar de plantages terug. De heldhaftige strijd van de slaven onder aanvoering van Tula leeft voort in de harten van het Antilliaanse volk en is van blijvende invloed op de strijd tegen koloniale en neokoloniale overheersing.

[Papiamentu]

Un otro atake di e militarnan a wòrdu kontestá ku tiru for di Ceru Neger. Despues di e derota di e kolonialistanan e komandante di e trupanan a bin negoshá. E proposishon pa pordon di kastigu si e katibunan kuminsá traha bèk a wòrdu rechasá. E katibunan a eksigí libertat! Toussaint a bis'é na franses: ‘Nos ta 'ki pa gana òf pa muri.’ Ku hopi mas trupa i arma e kolonialistanan a bolbe ataká Ceru Neger. Despues di un bringamentu kortiku i duru e luchadónan pa libertat a kita bai seru St. Cristoffel. Awó ku e kolonialistanan a wak ku nan no por gana militarmente, nan a disidí di purba un otro manera, esta di laga e katibunan sufri hamber. Nan a venená e awa di e posnan i a sende e depositonan di kuminda den besindario di St. Cristoffel na kandela. E katibunan a kuminsá hañanan den hopi problema ku kuminda.

Nan a wanta te den di dos siman di sèptèmber, e ora hopi di nan a haña nan mes obligá di stòp ku e bringamentu i otronan a skonde den kueba. E kolonialistanan a rondia tur kaminda pa kohe e lidernan di e lucha pa libertat presu. Dia 24 di sèptèmber nan a kohe Carpata komo último. Ora nan a enterogá nan, Tula a tuma tur responsabilidat di e lucha riba dje pa salba su kompañeronan. Den e simannan despues 29 heroe di resistensia a wòrdu maltratá horibelmente i despues nan a wòrdu matá. E lucha masal di e katibunan sinembargo tabatin komo konsekuensia ku gobierno a primintí di tuma mediadanan kontra maltrato i kontra e doñonan di plantashi ku no ke paga e poko plaka ku e katibunan ta haña. Tambe a determiná e oranan di trabou di e katibunan. Te despues ku amnistia general a wòrdu duná e katibunan a bai bèk na e plantashinan. E lucha heroiko di e katibunan bou guia di Tula ta sigui biba den kurason di pueblo antiano i tin influensia permanente riba e lucha kontra dominashon kolonial i neo-kolonial.

staking van de indianen, verzet van de slaven op bonaire / welga di e indjannan i resistensia di e katibunan na boneiru

Aan het eind van de 18de eeuw was de positie van de kooplieden en reders in Nederland verzwakt. De West-Indische Compagnie ging in 1791 failliet. In 1795 werd Nederland door de Fransen bezet. Dit benutte Engeland om zich bijna alle Nederlandse koloniën toe te eigenen. Zo kwamen de Benedenwindse eilanden van 1800-1803 voor de 1ste maal en van 1807-1816 voor de 2de maal onder Engels bewind. Tijdens dit 2de bewind werd door de Engelsen het hele eiland Bonaire, n.b. inklusief de 300 slaven, aan de Amerikaan Foulke verpacht. Foulke, die eigenaar was van scheepswerven op Curaçao, roofde in enkele jaren grote hoeveelheden hout van Bonaire. Veel van de slaven, die tewerk gesteld waren bij het kappen van de bomen en het vervoer over de steile rotsen, kregen ongelukken, waardoor zij voor hun leven gebrekkig werden. De uitbuiting was groot, of dit nu onder Engels of Nederlands bewind was. Behalve de kolonialisten en de slaven waren er op Bonaire vrije negers en Indianen. Deze beide groepen moesten herediensten doen voor het gouvernement, maar op de vergoeding die ze hiervoor behoorden te krijgen werd steeds beknibbeld. Ze leefden van wat veeteelt. In 1806 kwam er echter een bepaling dat zij geen paarden en ezels en niet meer dan 25 kabrieten (geiten) mochten houden, omdat anders ‘de gouvemementsveestapel in gedrang zou komen’. De Indianen dienden hiertegen protest in en staakten de herediensten. De overheid moest tenslotte het onbeperkt houden van kabrieten toestaan.

[Papiamentu]

Na fin di siglio 18 e posishon di e komersiantenan i di e trahadónan di barku na Hulanda a bira suak. West Indische Compagnie a bai fayit na aña 1791. Na aña 1795 e fransesnan a okupá Hulanda. Inglatera a hasi uzo di esei pa hasi su mes doño di kasi tur e kolonianan hulandes. Di e manera ei Arbua, Kòrsou i Boneiru a kai bou di gobernashon di Inglatera. Pa promé biaha di aña 1800 te 1803 i pa di dos biaha di aña 1807 te 1816. Durante e di dos gobernashon e ingles nan a hür ful Boneiru, ku

e tresshen katibunan, ku e merikano Foulke. Foulke, ku tabata doño di lugánan di drecha barku na Kòrsou, a roba gran kantidat di palu fo'i Boneiru den algun aña di tempu. Hopi di e katibunan, ku tabata traha den kapmento di palu i e transportashon riba e barankanan skèrpi, a haña aksidente i a keda manká pa resti nan bida.

E eksplotashon tabata grandi, si esaki tabata sosodé bou gobernashon ingles òf bou di e hulandesnan. Fuera di e kolonialistanan i e katibunan tabatin negernan liber i indjannan na Boneiru. E dos ultimo gruponan aki mester a hasi ‘heredіensten’ pa gobierno, pero e pago ku nan lo mester a haña kada bes tabata bira mas poko. Nan tabata biba di kriamentu di bestia.

Sinembargo na aña 1806 a bin un reglamento ku ta bisa ku nan no mag di tin ni kabai ni buriku i no mas ku 25 kabritu, p'asina no pone e kria di bestia di gobiernu na peliger. E indjannan a protestá i a stòp di hasi ‘heredіensten’. Al final gobiernu mester a permití kriamento di kabritu sin limite.

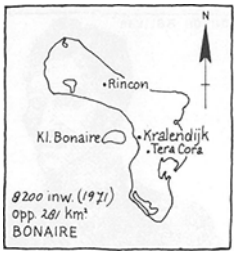

In 1825 werd er een inspektie op Bonaire gehouden. Daarbij bleek, dat van de 340 gouvernementsslaven er 300 door slechte gezondheid niet in staat waren om te werken. En dat was ook geen wonder. Het werk was zwaar en ongezond, het voedsel onvoldoende en eenzijdig, de behuizing slecht. Zwangere slavinnen moesten zwaar werk doen. Men bouwde nu een ziekenhuis, maar dat was al gauw zo lek, dat het bij regen onbruikbaar was. Voor het minste of geringste werd zwaar gestraft, maar de onderdrukte bevolking wist, dat zij bij verzet op elkaar konden rekenen. Toen in 1834 de opzichter van de landstuin bij Rincon de slaven met touwslagen tot harder werken dwong, kwam de slaaf Martin met zijn schoffel op hem af en zei: ‘U moet mij niet slaan.’ Toen de opzichter Martin daarop wilde meevoeren naar de kommandeur, werd dit door de dreigende slaven verhinderd. De opzichter moest inbinden. Het jaar daarop vluchtte de slaaf Bintura. Er werden premies uitgeloofd voor wie hem aangaf, maar de slaven en vrije negers hielpen hem en hielden zijn schuilplaats geheim. De overheid was bang geworden, dat de vrije negers de slaven zouden aansporen om te vluchten. Daarom moesten de vrije negers het dorp Rincon, waar ook de slaven woonden verlaten. Maar ook de slaven die in de zoutpannen werkten, moesten weg uit Rincon. Bij de zoutpannen werd voor hen de nederzetting Terá Cora gebouwd, bestaande uit veel te lage stenen huisjes. De uren, die voordien nodig waren om van Rincon naar de zoutpannen te lopen werden nu omgezet in werktijd.

[Papiamentu]

Na aña 1825 nan a inspektá Boneiru. A resultá ku di e 340 katibunan di gobiernu 300 no tabata na kondishon pa traha dor ku nan no tabata bon di salú. I esei no ta nada straño komo ku e trabou ta pisá e sirkumstansianan di trabou insaludabel, e kuminda insufisiente i tur ora meskos i e manera di biba malu. Katibunan muhe ku ta na estado mester a hasi trabou pisá. Nan a traha un hòspital, pero e dak ta lèk asina tantu ku den tempu di yobida nan no por a uz'é.

Pa e kos di mas chikitu ku nan hasi nan ta wòrdu bon kastigá, pero e poblashon oprimí tabata sa ku den un resistensia nan por konta riba otro. Na aña 1834 ora ku e inspektor a dal e katibunan di Rincon ku kabuya pa nan traha mas duru, e katibu Martin a par'é ku su skòp i a bis'é: ‘Bo no mester dalmi.’ Ora ku e inspektor kier a hiba Martin serka e kòmander e otro katibunan a menasé. E inspektor a bai San Martin! E aña despues e katibu Bintura a hui. Esun ku duna su kuenta lo risibi un pago, pero e katibu-i e negernan liber a yud'é i a tene e luga unda e tabata skondí sekreto. Gobiernu tabatin miedu ku e negernan liber lo a apoyá e katibunan pa nan hui. Pa e mesun motibu ei e negernan liber mester a bandoná e parti di Rincon unda e katibunan tambe ta biba. Pero tambe e katibunan ku tabata traha den e saliñanan di salu mester a bandoná Rincon. Na e saliñanan nan a traha e kolonia Tera Cora pa nan, esaki ta konsisti di kasitanan di piedra ku ta demasiado abou. E oranan ku nan tabata tin mesté pa kana di Rincon pa e saliñanan a wòrdu kambiá den ora di trabou.

het goud van aruba / oro di aruba

SIMON BOLIVAR

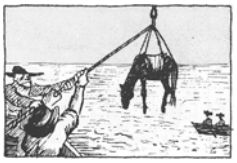

In 1806 brak in Venezuela een opstand uit tegen de Spaanse overheersing. De opstand mislukte; de Venezolaanse vrijheidsstrijders, onder aanvoering van Miranda, werden door de Spaanse troepen teruggeslagen en weken tot 2 maal toe uit naar Aruba. In 1810 werd de strijd hervat onder aanvoering van Simón Bolívar, onder wie Venezuela in 1811 de onafhankelijkheid verwierf. De Curaçaose koopman en scheepskapitein Brión en de eveneens Curaçaose officier Piar, die zich bij Bolívar hadden aangesloten, namen als bevelvoerders deel aan de Venezolaanse onafhankelijkheidsstrijd. Aruba, dat als uitwijkbasis voor het bevrijdingsleger van Miranda had gediend, was voor de Nederlandse kolonialisten alleen van belang voor het fokken van paarden, die naar de suikereilanden Cuba en Jamaica werden geëxporteerd, tot... er in 1824 goud gevonden werd. De arme niet-blanke bevolking hoopte door goudzoeken een beter bestaan te vinden, maar de hebzucht van de kolonialisten verhinderde dat. Een slaaf, die een klomp goud van 32 pond vond, hoopte hiermee zijn vrijheid te kopen. Zijn meester ontnam het hem en verkocht het voor *ƒ* 17.000,-, de slaaf kreeg zijn vrijheid niet. De goudvelden werden voor de bevolking tot verboden terrein verklaard. In 1824 werd er door het gouvernement 50.000 kg. goud gevonden en naar Nederland vervoerd.

[Papiamentu]

Na aña 1806 a kuminsá un rebelion na Benesuela kontra dominashon spañó. E rebelion aki a frakasá. E luchadonan pa libertat di Benesuela, ku Miranda na kabes, a perde e guera kontra e trupanan spañó i dos biaha nan a baha bai Aruba. Na aña 1810 nan a sigui ku e lucha bou guia di Simon Bolivar i na aña 1811 Benesuela a haña su independensia. Brion, ku tabata un komersiante kurasoleño i kaptan di barku, i e ofisial kurasoleño Piar, a djoin Bolivar i a tuma parti na e lucha pa independensia benesolano komo komandante. Aruba, ku tabata un base na unda e luchadonan di e

ehersito pa liberashon di Miranda tabata hui bai, tabata solamente di importansia pa e hulandesnan pa kriamentu di kabai.

E kabainan aki a wòrdu transportá pa e isalanan di suku Kuba i Hamaika, te ku na aña 1824 nan a haña oro na Aruba. E poblashon, ku tabata pober, a spera di haña un mihó manera di biba dor di rondia oro, pero kodisia di e kolonialistanan a stroba esei. Un katibu ku a haña un klòmp'i oro di 32 liber a spera di kumpra su libertat kuné, pero su doño a kit'é fo'i dje i a bend'é pa 17.000 florin. E katibu no a haña su libertat. E terenonan ku oro a wòrdu deklará komo tereno prohibí pa e poblashon. Na aña 1824 gobierno a haña 50.000 kg di oro i a transportá esaki pa Hulanda.

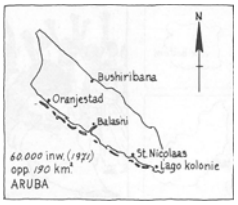

Er kwamen troepen uit Nederland om de goudvelden te bewaken, maar de bevolking ontliep de bewaking en ging toch zoeken. Toen een patrouille in 1828 200 mensen van het verboden terrein wilde verjagen, werd deze met stenen bekogeld. De militairen schoten terug met scherp. Enkele jaren later kon iedereen voor *ƒ* 1,- per maand toestemming krijgen om te delven. Toen werd echter in de bovenste grondlaag nauwelijks goud meer gevonden. Het gouderts dat in de diepere harde grondlaag zat, was door de arme bevolking niet te ontginnen door gebrek aan werktuigen. In de 2de helft van de 19de eeuw kregen Engelse maatschappijen koncessies voor het ontginnen van de goudmijnen en kwamen er goudsmelterijen op Bushiribana en Balashi. Het werk in de mijnen was levensgevaarlijk. Aan een touw om een lier werd de mijnwerker met zijn emmer naar beneden gelaten. In het hellende deel van de schacht moest hij op handen en voeten kruipen, als de schacht loodrecht naar beneden liep, stapte hij met één been in de emmer, met het andere zette hij zich af tegen de muur om het draaien tegen te houden. Er gebeurden dodelijke ongelukken als de mijnwerker hierbij viel. Met houwelen, mokers en dynamiet werd het gouderts losgemaakt en in emmers naar boven gebracht. De verlichting was een kaars. In 1856 verdiende een mijnwerker hier 50 ct. per dag mee. Er was maar ongeregeld werk in de mijnen. Het goud maakte geen eind aan de armoede van de Arubaanse bevolking in de 19de eeuw.

[Papiamentu]

A bin trupanan hulandes pa kuida e terenonan ku oro, pero asina mes e poblashon a bai rondia oro. Na aña 1828, ora ku patruyanan kier a kore ku 200 hende for di e tereno prohibí, e hendenan a tiranan ku piedra. E militarnan a tira riba e hendenan. Algun aña despues tur hende por a haña un permiso pa rondia oro pagando 1 florin pa luna. Pero masha poko oro nan a haña den e parti mas ariba. E poblashon no por a saka e oro ku tabata den e parti mas hundu i duru pa falta di ko'i trabou. Den di dos mitá di siglo 19 kompanianan ingles a haña konseshon pa eksplotá e minanan di oro i di e manera a bin e fábrikanan na Bushiribana i Balashi.

E trabou den e minanan tabata hopi peligroso. Nan tabata lage e trahadó ku su hènchi baha na un kabuya. Den e parti di e bena ku no ta kore stret e trahadó mester gatia riba man ku pia. Si e bena te stret e ta hinka un pia den e hèmber i ku e otro pia e ta wanta kontra muraya pa e no drei ròmt. Hopi biaha a pasa ku un trahadó a muri dor di un kaf. Ku pik, mòkel i dinamit nan tabata kibra e tera i hib'e den hèmchi ariba.

Uniko lus ku nan tabatin, tabata un bela. Na aña 1856 un trahadó ku ta traha den mina tabata gana 50 sèn pa dia. Tempu tempu tabatin trabou den e minanan. E oro no a kaba ku e probesa di e poblashon arubano den siglo 19.

strijd voor afschaffing van de slavernij op de bovenwindse eilanden / lucha pa abolishon di sklavitut na isla riba

In 1814 werd de slavenhandel verboden. Het was gedaan met de rijkdom van de handelaars op de Bovenwindse eilanden, die hun inkomsten te danken hadden gehad aan het verhandelen en uitbuiten van mensen. Zij poogden de schade af te wentelen op de slaven door hun rantsoenen te verminderen. Voor de slaven was echter de vrijheid in zicht. In 1833 werd de slavernij in de Britse koloniën afgeschaft. Veel slaven van de Nederlandse Bovenwindse eilanden zagen kans een boot te bemachtigen en naar de Britse eilanden te vluchten. In 1848 werd ook in de Franse koloniën de slavernij afgeschaft. Nu het Franse deel van St. Maarten vrij was, braken grote stakingen uit onder de slaven van de Nederlandse helft van het eiland. Zij eisten ook voor hen de vrijheid. In angst voor de massale akties moesten de Nederlandse kolonialisten de slaven van St. Maarten vrij verklaren.

[Papiamentu]

Na aña 1814 e komersio di katibu a wòrdu prohibí. Di e manera ei a yega un fin na e rikesa di e komersiantenan ku a saka nan ganashi dor di kumpramentu i bendementu di hende i dor di eksplotashon di hende. Nan a purba di saka e gastu for di e katibunan dor di dunanan menos kuminda, paña ets. Pa e katibunan, sinembargo, libertat tabata na kaminda. Na aña 1833 sklavitut a wòrdu abolí den e kolonianan ingles. Hopi katibu di e islanan hulandes a logra haña un boto pa hui bai e islanan ingles. Na aña 1848 nan a abolí sklavitut na e islanan franses tambe. Despues ku e parti franses a bira liber, tabatin hopi welga grandi bou di e katibunan di e parti hulandes di e isla.

Nan a eksigí libertat pa nan tambe. Dor di e akshonnan grandi ku a tumá lugá e kolonialistanan hulandes a haña nan obligá di deklará e katibunan di San Martin liber.

Toen de berichten over deze overwinning St. Eustatius bereikten stroomden ook daar de slaven naar het huis van de gezaghebber om afschaffing van slavernij, verhoging van rantsoen en meer vrije uren te eisen. De gezaghebber liet echter op de betogers vuren, waarbij de leiders van de slaven dodelijk werden getroffen. Uit Curaçao werd een oorlogsschip gezonden om verdere opstand te onderdrukken. Maar het getij was niet meer te keren. In 1863 moest ook Nederland de slavernij afschaffen. Aan de plantageeigenaars werd daarbij nota bene *f* 200,- schadevergoeding uitgekeerd voor iedere slaaf. Verontwaardigd eisten de vrije negers, die zichzelf vóór de afschaffing van de slavernij hadden vrijgekocht, teruggave van de vrijkoopsom van *f* 200,- à *f* 250,- die zij daarvoor hadden moeten betalen. Bewust van hun macht kwamen de voormalige slaven op voor wat hen toekwam. Zo eisten de vrijgekomenen op St. Maarten, die door hun plantageeigenaars waren uitbesteed bij de Mij. tot Zoutwinning of bij een Amerikaanse Maatschappij om vogelmest te verzamelen, hiervoor hun loon op. Zij weigerden, ondanks dreigementen met dwangarbeid en opsluiting, te werken vóór zij hun rechtmatige loon hadden ontvangen.

[Papiamentu]

Ora ku e notisia di e viktoria aki a yega St. Eustatius, e katibunan a baha bai na gran kantidat pa kas di sahèber pa eksigí abolishon di sklavitut, mas kuminda, paña ets. i mas ora liber. E sahèber sinembargo a laga tira riba e demonstrantenan i e lidernan di e katibunan a perdè nan bida. For di Kòrsou nan a manda un bapor di guera pa oprimí demas rebelion. Na aña 1863 Hulanda tambe mester a abolí sklavitut. E doñonan di plantashi a haña komo daño di perhuisio doshen florin pa kada katibu.

E negernan liber, ku a kumpra nan libertat promé ku abolishon di sklavitut, a eksigí e suma di doshen pa doshenisinkuenta florin ku nan a paga pa haña nan libertat. Konsiente di nan poder e èks-katibunan a kuminsá lucha pa nan derecho. E èks-katibunan na San Martin ku dor di nan doñonan di plantashi a wòrdu fiá na Kompania pa eksplorashon di salu òf na Kompania merikano pa hopia guano, a eksigí nan sueldo pa e trabou ei. Nan a nenga di traha tanten ku nan no a haña e sueldo riba kuá nan tin derecho, a pesar di e amenasanan pa trabou obligatorio i seramento den prison.

aruba, bonaire en curaçao rond 1900 / aruba, boneiru i kòrsou banda di aña 1900

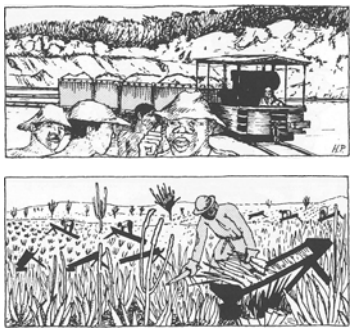

In de 2de helft van de 19de eeuw werd er fosfaat ontdekt op Aruba en Curaçao. Het eigendom en de exploitatie van de mijnen kwamen in handen van de Engelsman Godden en de Curaçaoënaar Gorsira. De haven van Curaçao werd verbreed voor de export naar Europa. Daar werd het fosfaat tot kunstmest verwerkt. De winsten waren enorm. Uit de Arubaanse fosfaatmijnen werd tot 1914 voor *f*9 miljoen gehaald. Uit de Curaçaose mijnen streken Godden en Gorsira gedurende enige jaren meer dan *f* 100.000 per jaar op. In 1912 kwam de fosfaatwinning in handen van de Curaçaose Mijn Maatschappij waarin de bank Mees en Hope een beslissende aandeelhoudersstem kreeg. De winsten van de grote ondernemingen stonden in schrille tegenstelling tot de armoede van de bevolking. Er was maar ongeregeld werk in de fosfaatmijnen, bovendien was het werk gevaarlijk. Met handboor en dynamiet moest de mijnwerker de fosfaat loswerken, in de diepere lagen was het gevaar van instorten van de uitgeholde rots groot. Buiten de fosfaatwinning was er nauwelijks werk te vinden. De plantages waren vervallen. Als er werk was waren de lonen laag. De aloëkultuur bv., waarbij hars werd gewonnen uit de aloëplant, was seizoenarbeid en er werd gewerkt tegen stukloon. De hars werd geëxporteerd naar New York, Hamburg en Londen en verwerkt tot geneesmiddel. De arbeider zag niets terug van de winsten die erop gemaakt werden.

[Papiamentu]

Den di dos mitá di siglo 19 fosfat a wòrdu haña na Aruba i na Kòrsou. E ingles Godden i e yiu di Kòrsou Gorsira a bira propietario i nan dos a eksplotá e minanan. Nan a hasi e haf di Kòrsou mas hanchu ya p'asina nan por transportá e fòsfat pa Oropa, na unda nan ta traha fòrtilaizer di dje. E ganashinan tabata enorme. For di e minanan di fòsfat na Aruba nan a saka te na aña 1914, 9 mion florin. Durante algun aña Godden i Gorsira a gana mas ku 100.000 florin pa aña for di e minanan na Kòrsou. Na aña 1912e eksplotashon di fòsfat a kai den man di Curaçaose Mijn Maatschappij. Den e kompania aki e banko Mees en Hope tabatin mayoria di sher.

E ganashinan di e empresanan grandi tabata hopi kontradiktorio ku e pobresa di e pueblo. Unta tur ora tabatin trabou den e minanan di fòsfat i ademas e trabou tabata peligroso. Ku bor di man i dinamit nan mester a kibra e fòsfat. Mas abou den e mina tabata eksistí e peliger di kankermento di e muraya di e bena. Fuera di e minanan kasi no tabatin otro trabou. E plantashinan a bai atras. Si tabatin trabou anto e

salarionan tabata hopi abou. Den e kultivo di aloë por ehempel nan tabata traha segun temporada i wòrdu pagá segun e kantidat di ‘hars’ ku e trahadónan saka for di e aloé. E ‘hars’ a wòrdu transportá pa New York, Hamburg i Londen na unda nan ta traha medisina kuné. E obreronan no a haña nada di e ganashinan.

Vaak ging een arbeider 's ochtends op slechts één kop koffie naar zijn werk om pas 's avonds bij terugkeer zijn eerste maaltijd te gebruiken. Maar meestal was er helemaal geen werk. Veel mannen vertrokken naar Venezuela, Jamaica, Cuba en Colombia om daar op de koffie-, cacao-, bananen- en suikerplantages wat te verdienen. In 1903 gingen Curaçaose arbeiders naar Suriname om daar te werken tegen een loon van slechts *ƒ* 1,- voor een 10-urige werkdag. Bij deze armoede was er veel vrouwen- en kinderarbeid, zoals in de hoedenvlechterij die op Curaçao door de allerarmsten bedreven werd. De hoeden werden voor een schijntje opgekocht en geëxporteerd. In het topjaar 1912 werden 146.000 dozijn hoeden uitgevoerd, dat was bijna 2/3 van de totale export. Bij de kultuur van de dividivi, het belangrijkste produkt van Bonaire, werd de oogst door vrouwen en kinderen gedaan. Met stokken werden de peulen (die gebruikt werden voor het looien van leer) uit de boom geslagen. Het plukloon was slechts 25 ct. per zak van ruim 20 kilo. De peulen werden geëxporteerd naar Hamburg en brachten daar *ƒ* 60,- tot *ƒ* 90,- per ton op. Geregeld waren er periodes van droogte op de Benedenwindse eilanden. Er brak dan hongersnood uit onder de bevolking, waarbij er veel mensen stierven.

[Papiamentu]

Hopi biaha tabata pasa ku un obrero ta bebe un kòpi kòfi so mainta promé ku e bai traha i te anochi ora e bin bék e ta haña su promé kuminda. Pero mas tantu no tabatin trabou mes. Hopi hende hòmber a baha bai Benesuela, Hamaika, Kuba i Kolombia pa gana un poko sèn riba e plantashinan di kòfi, kakou i banana. Na aña 1903 hopi trahadó kurasoleño a bai Sürnam pa traha pa un sueldo di solamente *ƒ* 1,- pa dia, trahando dies ora. Dor di pobresa hopi hende muhé i mucha a hañanan mes obligá di traha. Nan tabata traha por ehèmpel den vlègtmento di sombré. E trabou aki tabata wòrdu hasi dor di esnan mas pober na Kòrsou. E sombrénan ta wòrdu kumpra pa masha poko plaka mes i djei eksportá. Na aña 1912, e aña mas eksitoso den vlègtmento di sombré, nan a eksportá 146.000 dozèin di sombré. Esei tabata kasi 2/3 di e eksportashon total. Den e kultivo di dividivi, ku tabata e produkto di mas importansia pa Boneiru hende muhé i mucha tabata traha den kosecha. Ku palu e frutanan (ku ta wòrdu uzá pa kurti kuero) tabata wòrdu tumbá. E pago tabata 25 sèn pa un saku di algo mas ku 20 kilo. E frutanan a wòrdu transportá pa Hamburg i aya nan a paga *ƒ* 60,- te *ƒ* 90,- pa kada tòn. Regularmente tabatin periodonan di sekura na Aruba, Boneiru i Kòrsou, i hopi hende a muri.

de olie-industrie / industria petrolero

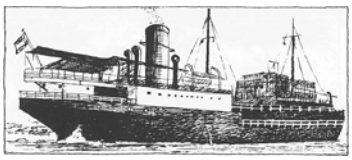

De opkomst van de olie-industrie bracht ingrijpende veranderingen voor de bevolking van de ‘Nederlandse’ Antillen. In Venezuela waren grote voorraden olie gevonden. Er was daar echter geen mogelijkheid om een haven te bouwen voor grote schepen. Deze mogelijkheid had Curaçao wel. Door de opening van het Panamakanaal lag het bovendien gunstig voor de levering van stookolie aan schepen. In 1916 werd de Curaçaose Petroleum Maatschappij (de latere Shell-Curaçao) opgericht voor het overladen, bunkeren en raffineren van olie uit Venezuela. Voor het vervoer van de ruwe olie naar Curaçao werd in 1917 de Curaçaose Scheepvaart Maatschappij (CSM) opgericht. Oorspronkelijk werd de olie in houten tankschepen versleept, maar al gauw werd de vloot gemoderniseerd en uitgebreid. Er kwam een haven voor de aflevering van benzine en één voor stookolie, er werden drijvende reparatiedokken gebouwd. De raffinaderij op Curaçao was in die jaren de grootste ter wereld. Voor de raffinage werd het grondwater opgepompt. Al vanaf 1925 ontstond hierdoor gebrek aan water. Voor de landbouwers waren de gevolgen verschrikkelijk. Het waterpeil daalde zó dat de grond verdroogde en de landbouw en veeteelt vernietigd werden. Zij die daarin een bestaan hadden gehad waren nu genoodzaakt dit op te geven en naar de stad te trekken om werk te zoeken bij de olie-industrie.

[Papiamentu]

Industria petrolero a trese hopi kambio radikal pa e poblashon di Antias Ulandes. Na Benesuela nan a deskubrí masha tantu petrolio. Aya sinembargo nan no tabatin e posibilidat pa konstruí un haf pa bapornan grandi. Na Kòrsou si tabata eksistí tal posibilidat. Dor di habrimentu di Panama-kanal Kòrsou tabata ademas bon situá pa entrega di petrolio kombustibel na e bapornan. Na aña 1916 a keda fundá ‘Curaçaose Petroleum Maatschappij’ (despues ela bira Shell-Curaçao) pa karga petrolio di un bapor pa otro, pa tènk bapor i pa rafiná petrolio fo'i Benesuela. Pa e transportashon di petrolio krudo pa Kòrsou nan a funda ‘de Curaçaose Scheepvaart Maatschappij’ (CSM) na aña 1917. Na kuminsamentu nan tabata transportá e petrolio den barku di palu, pronto despues nan a modernisánan i aumentá e kantidat. Nan a traha ún haf pa entrega di gasolin i un otro pa entrega di petrolio kombustibel. Tambe nan a traha dòknan ku ta drif pa drecha bapor. E rafinaderia na Kòrsou tabata den e añanan ei esun di mas grandi na mundo. Pa trabounan di rafinamento nan a pómp awa saka for di tera. Dor di esaki a surgi ya fo'i aña 1925 eskases di awa. E resultado pa e kunukeronan tabata teribel. E nivel di e awa di tera a baha asina tantu ku e tera a

seka i agrikultura i kria di bestia a keda destruí. Esnan ku tabata biba di agrikultura i kriansa di bestia a hañanan mes obligá di laga e trabou ei para un banda i di bai buska un otro trabou den e industria petrolero.

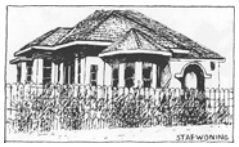

STAFWONING

ARBEIDERSWIJK

Ook van Bonaire, Aruba, de Bovenwindse eilanden, Venezuela en het zg. Brits West-Indië werden arbeiders aangetrokken. De verschillende volkeren werden tegen elkaar uitgespeeld, ze werden in verschillende woonwijken ondergebracht, arbeiders van het ene land kregen een betere baan dan die van het andere. Het loon werd te laat en vaak onvolledig uitbetaald. De veiligheidsvoorzieningen waren slecht. Bij dodelijke ongelukken waren er geen uitkeringen voor de nabestaanden. Terwijl de Nederlandse staf in luxe villawijken woonde, waarin tot in de zestiger jaren geen gekleurde na zonsondergang mocht binnenkomen, lagen de arbeiderswijken in de verpestende stank van de raffinaderij. Het drinkwater dat met lege tankschepen die uit Europa terugkwamen werd aangevoerd, smaakte naar olie. Deze slechte omstandigheden stuitten al gauw op verzet van de arbeiders. In 1924 staakten 400 Arubanen vanwege het slechte drinkwater en het slechte nachtverblijf. In 1928 was er een staking voor hoger loon onder de Venezolaanse arbeiders. De Venezolanen waren de eersten die zich organiseerden in een vakbond. De maatschappij breidde intussen voortdurend uit, de aanvoer van ruwe olie uit Venezuela nam met het jaar toe, de winsten vloeiden naar het buitenland. Maar in de krisisjaren kwamen de arbeiders, die het bedrijf groot hadden gemaakt, op straat te staan. In 1930 vielen de eerste 600 ontslagen. In 1931 werden 5000 arbeiders ontslagen. Daarna was er een stijging van arbeidsplaatsen i.v.m. de oorlogsindustrie. Massaontslagen zijn vanaf het begin schering en inslag geweest, zowel bij de Shell op Curaçao als bij de Exxon op Aruba, zoals we later zullen zien.

[Papiamentu]

Tambe fo'i Boneiru, Aruba, Isla Riba, Benesuela i ‘Brits West-Indië’ nan a buska obrero pa traha den rafinaderia. Nan a pusha e diferente poblashonnan kontra otro. Nan a hinka e obreronan den diferente bario.

Obreronan di un pais a haña mihó trabou ku esunnan di un otro pais. Nan a paga nan hopi lat i varios biaha e salario no tabata kompleto. E medidanan pa seguridat tabata malo. Ora sosodé un aksidente ku konsekuensianan mortal anto e famia di e fayesido no ta haña ningun pago. E hefenan makamba tabata biba den e barionan ku kasnan luhoso, na unda te den añanan sesenta ningun hende di koló mag drenta despues ku solo baha, siendo e barionan di obrero tabata situá den e holó stinki di e rafinaderia. E aw'i bebe, ku a wòrdu transportá ku e bapornan, bashí ku ta bin bèk fo'i Oropa, tabata smak petrolio. Pronto e obreronan a kuminsá protestá kontra e situashonnan mensioná. Na aña 1924 kuatershen arubiano a welga pa motibu ku e aw'i bebe i e lúgá ku nan ta keda anochi tabata malo. Na aña 1928 tabatin un welga bou di e obreronan benesolano pa un sueldo mas haltu. E benesolanonan tabata esunnan di promé ku a organisá nan mes den un sindikato. Mientrastanto e kompanio tabata bira mas grandi i e importashon di petrolio fo'i Benesuela kada aña tabata oumentá mas. E ganashinan tabata bai den eksterior. Pero den e añanan di krisis e obreronan, ku a hasi e kompania asina grandi, a wòrdu retirá fo'i trabou. Na aña 1930 nan a kita e promé 600 obreronan fo'i trabou. Na aña 1931 nan a kita 5000. Despues tabatin mas trabou en relashon ku e di dos guera mundial. Leiòf na kantidat tabata fo'i kuminsamento kaba na hopi, tantu na Shell na Kòrsou komo na Exxon (Lago) na Aruba, manera nos lo mira mas despues.

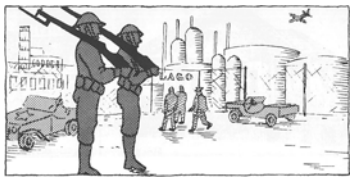

Naast Curaçao kwam ook Aruba in de greep van de olie-industrie. In 1924 werd er een overlaadstation voor olie uit Venezuela gevestigd door de Lago Oil and Transport Company en in 1929 een raffinaderij. In 1932 kwam de Lago in handen van de Esso (nu Exxon). Het bedrijf haalde in de eerste 16 jaar van haar bestaan de grootste produktie ter wereld. Arbeiders van vele nationaliteiten kwamen er werken. De bevolking steeg snel. De woonvoorzieningen waren abominabel. De nederzetting St. Nicolaas naast de Lago groeide uit tot een stad met krottenwijken opgetrokken uit benzineblikken. De Noordamerikaanse staf daarentegen woonde in een omheinde en bewaakte bungalowwijk. Aan de westkant van Aruba was intussen nog een raffinaderij van de Shell verrezen, de ‘Arend’ of ‘Eagle’. In de 2de wereldoorlog, toen er grote vraag was naar vliegtuigbenzine, werden Curaçao en Aruba van grote strategische betekenis. Eén zestiende deel van de vliegtuigbenzine van de geallieerden werd op Aruba geraffineerd, de hele geallieerde oorlogsmacht in Noord-Afrika werd door Curaçao van olie voorzien. In 1942 kwam het Caribisch gebied onder toezicht van de V.S. Er kwamen Noordamerikaanse soldaten op Curaçao en Aruba. Op de vitale bedrijven werd verplichte arbeid ingevoerd, het was verboden ontslag te nemen.

[Papiamentu]

Na aña 1924 Lago Oil and Transport Compagny a establesé na Aruba un stashon pa pasa petrolio pa bapornan grandi. E petrolio a wòrdu transportá fo'i Benesuela. Na aña 1929 e mesun kompania a establesé un rafinaderia na Aruba. Na aña 1932 Lago a bira propiedat di Esso (awó e yama Exxon). Den e promé 16 añanan di su eksistensia Lago tabatin e produkshon mas haltu na mundu. Oberonan di hopi diferente nashonalidat a bai traha na Aruba. E kantidat di habitantenan a subi lihé. E kasnan tabata miserabel. Sanikolas a bira un stat ku yen di kas traha di bleki kerosin bashí. E hefenan merikano si tabata biba den un bario di bùngalo será ku un kurá i bon kuidá.

Na Aruba tambe Shell a traha un rafinaderia ku yama ‘Eagle’. Den di dos guera mundial Kòrsou i Aruba a bira stratégikamente hopi importante, komo ku tabata eksistí hopi demanda pa gasolin pa avion. E aliadonan tabata haña 1/16 parti di nan gasolin di avion fo'i Aruba i e aliadonan na Afrika-Nòrt tabata haña tur e gasolin ku nan tabatin mesté fo'i Kòrsou. Na aña 1942 e region karibeño a kai bou kòntròl di Estados Unidos. Sòldánan norteamerikano a wòrdu stashoná na Kòrsou i na Aruba.

Den e fábrikanan ku ta di suma importansia nan a introdusí trabou obligatorio i tabata prohibí pa tuma retiro.

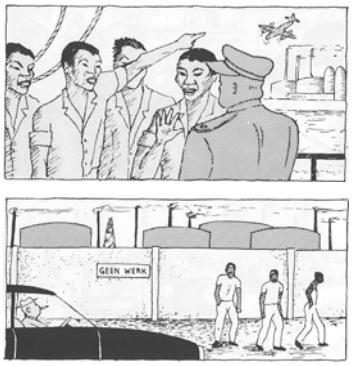

Voortdurend dreigde er gevaar van Duitse onderzeeërs, die de schepen om de eilanden aanvielen. De tankschepen, die olie van Venezuela naar Curaçao en Aruba vervoerden, waren echter onbeschermd. Toen de bemanning van de tankers om veiligheidsmaatregelen vroeg, werd hen dit geweigerd en de tankrederijen werden tot verplicht bedrijf verklaard. De officieren en (vnl. Chinese) bemanning gingen hierop in staking. Dit werd door de overheid beantwoord met insluiting van de bemanning in een kamp. Toen de ingeslotenen hun verontwaardiging hierover uitten, werd er op hen geschoten. Er vielen 12 doden en vele gewonden. Na de oorlog waren er, i.v.m. het toenemend olieverbruik grote uitbreidingen bij de Lago en de Shell-Curaçao. Van de winsten werden vergaande reorganisaties en automatiseringen ingevoerd en opnieuw zagen de arbeiders hun inspanning beloond met massaontslagen. Het aantal arbeidsplaatsen bij de Shell-Curaçao, dat in 1952 nog 11.000 bedroeg, daalde na de automatisering in '59 tot 5600 en eind '68 zelfs tot 2700. In 1965 waren er op de Antillen 15.000 werklozen op een beroepsbevolking van 65.000. Terwijl 80 à 95% van de Antilliaanse in- en export bestaat uit olie en olieprodukten waren er in 1972 maar 5000 arbeiders werkzaam in de hele olie-industrie op de Antillen.

[Papiamentu]

Kontinuamente tabata eksistí peliger di e supmarinnan aleman, ku tabata ataká e bapornan rònt di e islanan. E bapornan ku ta transportá petrolio fo'i Benesuela pa Kòrsou i Aruba sinembargo no tabata protehá. Ora ku e tripulashon di e tènkernan a pidi medidanan di protekshon, esaki a wòrdu nengá i e kompanianan di tènker a wòrdu deklará industria obligatorio. E ofisirnan i e tripulashon (pa gran parti chines) e ora ei a kuminsá welga. Gobierno a kontestá e welga ku seramento di e tripulashon den un kampamento. Ora ku esakinan a ekspresá nan asombro, nan a tira riba nan. Djesdos persona a perdè nan bida i hopi a keda heridá.

Despues di guera nan a hasi Lago i Shell mas grandi en relashon ku e oumento di uzo di zeta. Di e ganashinan nan a hasi hopi reorganisashon i outomatishon i atrobe e obreronan a haña nan danki ku retironan nan kantidat. E kantidat di obreronan ku ta traha ku Shell na Kòrsou, ku na aña 1952 ainda tabata 11.000, a baha despues di outomatisashon na aña 1959 te 5.600 i na fin di aña 1968 asta te 2.700. Na aña 1965 tabatin 15.000 hende sin trabou na Antias i esaki di un kantidat di 65.000 hende ku por traha. Siendo entre 80 i 95% di e importashon i eksportashon antiano ta konsistí

di petrolio i produktonan saká di petrolio, tabatin na aña 1972 solamente 5.000 obrero ku ta traha den ful e industria petrolero na Antias.

het statuut, relatie overheid - bedrijfsleven / statüt i relashon entre gobièrno i industria

JONCKHEER

Na de 2de wereldoorlog barstte in een grote reeks van Derde Wereldlanden de strijd tegen de koloniale overheersing los. Vele volkeren, waaronder het Indonesische, verwierven daarbij de onafhankelijkheid. De Nederlandse regering zag zich in 1954 gedwongen voor de Antillen en Suriname een regeling te treffen: het 'Statuut', waarbij deze landen zelfbestuur kregen voorzover het binnenlandse zaken betrof, maar buitenlandse zaken en defensie bleven in Nederlandse handen. De 'koninkrijksregering', die gevormd werd, bestond uit alle Nederlandse ministers, één Antilliaanse en één Surinaamse (zg. 'gevolmachtigde') minister. De Antilliaanse en Surinaamse gouverneurs werden door de Koningin benoemd. De gouverneur kan als bevelhebber van het plaatselijke Nederlandse ordeleger, de grondrechten opschorten en de noodtoestand afkondigen. Het Statuut betekende dan ook geen wezenlijke verbetering voor de bevolking. De ekonomie wordt immers geheel beheerst door het buitenlands bedrijfsleven en er bestaan zeer nauwe verbindingen tussen overheid en bedrijfsleven. Toen dan ook in '69 een massale volksopstand op Curaçao uitbrak, gericht tegen Shell-Wescar, was de gevolmachtigde minister Jonckheer (tevens ex-premier) betrokken bij het zenden van Nederlandse mariniers. Van diezelfde familie Jonckheer was er één in de 2de wereldoorlog juridisch adviseur van de Shell.

[Papiamentu]

Despues di e di dos guera mundial a kuminsá na hopi pais di di Tres Mundo e lucha kontra dominashon kolonial. Hopi pueblo, entre otro Indonesia, a haña nan independensia. Na aña 1954 e gobièrno hulandes a haña su mes obligá pa bin ku un areglo pa Antia i Sürnam. Resultado tabata statüt, dor di kua e paisnan aki a haña outogobernashon pa loke ta konserní asuntonan interior. Pero asuntonan eksterior i defensa a keda den man di Hulanda. E 'gobièrno pa reinado' ku a wòrdu formá, tabata konsistí di tur e ministronan hulandes, ún ministro antiano i ún ministro (loke nan ta yama ministro plenipotensiario) sürnam. E 'gouverneur' di Antia i Sürnam a wòrdu nombrá dor di lareina. E 'gouverneur' por, komo komandante di e ehérsito hulandes lokal, anulá tur derechonan básiko i dikta situashon di emergensia. Di e manera ei statüt no tabata nifiká un mehorashon pa pueblo. E ekonomia ta wòrdu dominá por kompleto dor di industria stranhero i ta eksistí relashonnan masha pegá mes entre gobièrno i industria. Ora ku na aña 1969 pueblo di Kòrsou a lanta kontra Shell-Wescar, e ministro plenipotensiario Jonckheer (tambe èks promé ministro) tabata involví den e asunto di mandamento di marinirnan hulandes. Den di dos guera mundial un miembro di e mesun famia Jonckheer tabata konsehero hurídiko di Shell.

BIESHEUVEL
UDINK

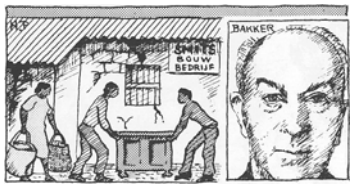

BAKKER

Van Nederlandse kant zijn er verbindingen van ex-premier Biesheuvel en ex-minister Udink met de OGEM, die de distributie van de elektriciteit op de Antillen in handen heeft. De OGEM betrekt elektriciteit van de Curaçaose waterfabriek Mundo Nobo, volgens een kontrakt van 1957 voor slechts 2 Antilliaanse cent per kWh. De OGEM verkoopt de elektriciteit echter voor 17,5 ct (cijfers van 1974) door aan de bevolking. Bij wie zijn rekening niet kan betalen wordt de elektriciteit afgesloten. Een grote verstrengeling van overheid en bedrijfsleven is ook te zien bij Smits Bouwbedrijf, dat van ex-vicepremier Bakker is. Deze was als zodanig belast met koloniale aangelegenheden. Het bedrijf werkt samen met ingenieursbureau Jonckheer, een broer van de Antilliaanse ex-premier. Smits Bouwbedrijf kreeg grote bedragen uit het Europees Ontwikkelingsfonds toegespeeld. Vele door deze firma gebouwde volkswoningen vertoonden ernstige gebreken: scheuren in de muren, kapotte deuren en daken. Een veertigtal huizen op Curaçao moest zelfs in allerijl ontruimd worden vanwege instortingsgevaar. Er werd een Nederlandse kontroleur aangesteld, die echter zelf in dienst had gestaan van Smits Bouwbedrijf. Op Aruba ging de opdracht voor de bouw van een ziekenhuis naar Smits Bouwbedrijf, hoewel een andere firma dit voor bijna NA *ƒ* 10 miljoen minder kon doen.

[Papiamentu]

Di e banda hulandes èks promé ministro Biesheuvel i èks ministro Udink tin relashonnan ku OGEM. E kompania aki ta distribuí elektrisidat na Antia. Na Kòrsou OGEM ta haña su elektrisidat di e kompania di awa na Mundo Nobo segun un kontrakt di aña 1957 pa solamente dos sèn antiano pa kada kWh. OGEM sinembargo ta bende e elektrisidat pa 17,5 sèn (sifra di 1974) ku pueblo. Si bo no por paga bo kuenta di koriente anto e kompania ta laga kòrta e koriente. Un otro liashon grandi entre gobièrno i industria nos por wak tambe na Smits Bouwbedrijf, ku ta di vice promé ministro Bakker. Komo tal Bakker tabata enkargá ku asuntonan kolonial. Smits Bouwbedrijf ta traha hunto ku ‘ingeniersbureau’ Jonckheer, un ruman hòmber di e èks promé ministro antiano. Smits Bouwbedrijf a haña hopi plaka di ‘Europees Ontwikkelingsfonds’. Hopi di e kasnan di gobièrno ku a wòrdu trahá dor di e firma aki tabatin defektonan grave, manera: sker den muraya, porta i dak kibrá. E hendenan

di mas o menos kuarenta kas na Kòrsou mester a sali pa motibo di e peliger ku e kas por basha aden. Un kòntrolùr hulandes, ku tabata den servisio di Smits Bouwbedrijf, a wòrdu nombrá. Na Aruba Smits Bouwbedrijf a haña e kòntrakt pa konstruí un hòspital, siendo ku un otro firma por a hasi e mesun trabou aki pa kasi 10 mion florin mas barata.

ontwikkelingshulp / ayudo pa desaroyo

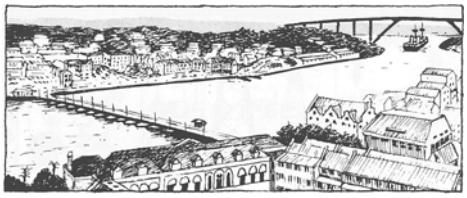

De ontwikkelingshulp die na de massaontslagen in de olie-industrie op gang kwam, was bedoeld om meer werkgelegenheid te scheppen. Hij komt echter hoofdzakelijk het buitenlands bedrijfsleven ten goede. De werkloosheid bedraagt ondanks de Nederlandse en EEG ontwikkelingsgelden 25%. Een schandaal veroorzaakte de met ontwikkelingshulp gebouwde brug over de Annabaai op Curaçao, uitgevoerd door het Italiaanse bedrijf Eneca. Reeds bij aanbouw stortte deze NA *ƒ* 50 miljoen kostende brug in door materiaal- en konstruktiefouten. Nadat de brug gereed was, bleek een pijler van een oprit zo wankel te zijn, dat er instortingsgevaar ontstond, juist boven een drukke straat. De exploitatiekosten voor dit dure projekt zijn geschat op 200.000 tot 300.000 Antilliaanse gulden per jaar. De brug, die gebouwd was om een goede doorvaart voor de schepen te verkrijgen, had daarvoor geen enkele zin, omdat de opritten voor de fietsers en voetgangers te steil waren en daarom de lage pontonbrug gehandhaafd moest blijven.

[Papiamentu]

Despues di e retironan na kantidat den industria petrolero a kuminsá drenta ayudo pa desaroyo ku tabatin komo intenshon kreamento di mas trabou. Esaki sinembargo a benefisiá prinsipalmente industria stranhero. A pesar di e plaka pa ayudo di Hulanda i EEG e porsentahe di desempleo ta 25%. E brùg riba Annabaai na Kòrsou ku a wòrdu konstruí, ku plaka di ayudo pa desaroyo, dor di e empresa italiano Eneca a kousa un skandal. Fo'i kuminsamento kaba e brùg aki, ku ta kosta 50 mion florin antiano, a basha den otro dor di fayonan den material i den konstrukshon.

Despues ku e brùg tabata kla a resultá ku un di e pilarnan na subida tabata asina wayangá ku tabata eksistí peliger pa e basha den otro nèt riba un kaya ku hopi tráfiko. Gastonan pa mantenshon di e proyekto karu aki ta wòrdu kalkulá na un suma entre 200.000 i 300.000 florin antiano pa aña. E brùg aki, ku a wòrdu trahá pa fasilitá nabegashon di e bapornan dor di St. Annabaai no tin ningún sentido, pasobra e subidanan ta mucho stret pa e bisikletanan i pa e hendenan na pia, i p'esei nan mester a mantené e brùg bieu.

Als ontwikkelingsprojekt geldt ook het toerisme. Het Amerikaanse toerisme had zich, na het wegvallen van Cuba, op de ‘Nederlandse’ Antillen gericht. Er verrezen hotels van Hilton, Holiday Inn, Arthur Frommer, Sheraton e.a., die profiteerden van grote belastingvoordelen. Miljoenen aan ontwikkelingsgeld werden besteed aan wegen, water, elektriciteit, modernisering van de luchthavens, aanleg van schone stranden. Tax-free shops met luxe artikelen moeten de Amerikaanse toerist verlokken tot een verblijf op de ‘Nederlandse’ Antillen. De winsten verdwijnen echter naar het buitenland, naar de bouwbedrijven zoals Pakhoed en Nederhorst, naar de Algemene Bank Nederland, naar de Amerikaanse hotelkoncerns. Maar wat levert deze florerende toeristenindustrie de bevolking op? Het leidinggevend personeel in de hotels is Amerikaans, de lagere funkties zijn voor de Antillianen, die tegen een minimumloon moeten werken en na het seizoen weer naar huis gestuurd worden. De prachtige zandstranden zijn in partikuliere handen en voor de bevolking niet toegankelijk, vanwege de hoge toegangsprijzen. De plaatselijke vissers zien door het speervissen van de toeristen de visstand achteruit gaan. Stakingen van het hotelpersoneel en de woede-ontlading op de tax-free shops bij de opstand van '69 laten zien, dat de bevolking haar gerechtvaardigde deel van de winsten van de toeristenindustrie opeist.

[Papiamentu]

Turismo tambe ta konta pa un proyekto pa desaroyo. Despues ku Kuba a sera su portanan, e turismo merikano a baha pa Antia. Aki nan a traha hotèlnan manera por ehèmpel Hilton, Holiday Inn, Arthur Frommer i Sheraton, ku ta probechá di e bentahanan di belasting. Miones di plaka di ayudo pa desaroyo a wòrdu gastá na trahament'i kaminda, planta di awa, elektrisidat i modèrnisashon di e airopuertonan. E tiendanan Tax-Free ku artíkulonan di luho meste atraé e turistanan merikano pa un estadia na Antia. E ganashinan sinembargo ta desaparesé den eksterior. Nan ta bai pa kompanianan di konstrukshon manera Pakhoed i Nederhorst, pa Algemene Bank Nederland i pa e kompanianan di hotel merikano. Pero kiko pueblo ta gana ku e industria di turista aki? E trabounan haltu den e hotèlnan ta den man di e merikanonan i e trabounan menos importante ta pa e antianonan ku meste traha pa un salario mínimo i hopi di nan ta keda sin trabou despues ku e temporada di turista pasa. Dor ku e turistanan ta piska ku harpun e piskadónan lokal ta kohe menos piská. Welganan di e personal di e hotèlnan i e rabia ku e trahadónan a baha riba e tiendanan

Tax-Free na mei 1969, ta mustra ku pueblo ta eksigí su parti hustifiká di e ganashinan di e industria di turista.

belastingvoordelen, sociale onrust / bentahanan di belasting, inkietut sosial

Buitenlandse bedrijven die zich op de Nederlandse Antillen vestigen, profiteren van 10 jaar belastingvrijstelling. Tot wat dit kan leiden wordt aangetoond door de manipulaties van Texas Instruments. Dit Amerikaanse elektronikabedrijf had een vestiging op Curaçao, waarbij ongeveer 1500 vnl. vrouwelijke werknemers in dienst waren. Toen de periode van 10 jaar bijna verstreken was, werd het bedrijf naar Haïti verplaatst en de Antilliaanse arbeidsters stonden op straat. De omstandigheden, waaronder Texas Instruments de vrouwen had laten werken, waren bovendien ten hemel schreiend geweest: de lonen waren minimaal, de produktie werd opgeschroefd tot de hoogste van alle vestigingen van het koncern ter wereld, er mocht onderling niet gesproken worden, geregeld toiletbezoek was verboden, bij ziekte moest men met een aspirientje maar op de been zien te blijven. Er braken geregeld stakingen uit, waarbij de arbeidsters hun recht op organisatie in een vakbond (wat door de direktie verboden was) opeisten. Grote belastingvoordelen genieten ook de holdings, financierings-, en beleggingsmaatschappijen, waarvan er op Curaçao zo'n 4000 zijn. Tegenover de NA *ƒ* 40 miljoen, die dit zg. off-shore bedrijf de Antilliaanse staatskas jaarlijks oplevert, staat volgens deskundigen een bedrag van NA *ƒ* 800 miljoen aan winsten, die naar het buitenland verdwijnen.

[Papiamentu]

E kompanianan stranhero ku ta establesé nan mes na Antia, ta gosa di 10 aña di dispensashon di belasting. E konsekuenshanan ku esaki por trese kuné por wòrdu mustrá ku e manipulashonnan di Texas Instruments. E kompania elektrónika merikano aki tabatin un establesimento na Kòrsou, na unda mas o menos 1500 prinsipalmente empleadonan muhé tabata traha. Ora ku e 10 añanan a kasi pasa, nan a pone e kompania na Haiti i e empleadonan antiano a keda sin trabou. E sirkunstansianan bou di kua Texas Instruments a laga e muhénan traha tabata malísimo: e sueldonan tabata minimal, nan a hisa e produkshon di tal manera, ku e tabata esun di mas haltu di tur e establesimentonan na henter mundu, no tabata permiti pa e empleadanan papia ku otro, tabata prohibí pa bai W.C. regularmente, ora e empleadanan ta malu nan meste bebe un aspirin i sigui traha.

Regularmente tabatin welga, den kua e empleadanan a eksigí nan derecho di organisashon den un sindikato (loke tabata prohibí dor di e direktiva). Tambe e

holdings i kompanianan di finansiamento i invershon ta gosa di gran bentahanan di belasting. Na Kòrsou tin mas o menos 4000.

Kuarenta mion florin antiano, e loke nan ta yama kompania off-shore ta paga pa aña na gobièrno. Ekspertonan a mustra ku un ganashi di 800 mion florin antiano ta disparsé den eksterior.

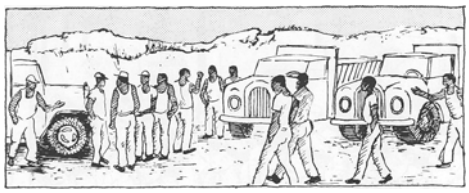

Het gunstige investeringsklimaat, dat de Nederlandse Antillen aan het buitenlands bedrijfsleven bieden, hebben de bevolking niet van de werkloosheid en de sociale wantoestanden bevrijd. De helft van de bevolking verdient minder dan het minimumloon. Uitkeringen bij ziekte, werkloosheid en ouderdom ontbreken of zijn ontoereikend. De woonomstandigheden zijn slecht, veel huizen zijn zelfs niet voorzien van waterleiding, elektriciteit en riolering. Het onderwijs is in het Nederlands, dat voor het overgrote deel van de kinderen niet te volgen is, omdat thuis Papiaments (op de Benedenwindse eilanden) of Engels (op de Bovenwindse eilanden) gesproken wordt. De onvrede van de bevolking ontlaadde zich tijdens de massale opstand van '69 op Curaçao. Daaraan vooraf gingen stakingen van het hotelpersoneel en van de arbeiders bij de Mijn Maatschappij Curaçao. Deze had in 1912 de fosfaatwinning overgenomen. Eind 1968 trok de direktie plotseling de overwerkuitkering van de bedrijfschauffeurs in, waardoor hun loon met een kwart daalde. Toen de chauffeurs daarop in staking gingen, werden zij ontslagen. De bond eiste ongedaanmaking van de ontslagen en een prijskompensatie. Deze gerechtvaardigde eisen werden door de direktie beantwoord met dreiging tot sluiting en door de regering met afkondiging van een afkoelingsperiode van 30 dagen. Enkele maanden later barstte echter de bom. De bevolking was de uitzuiging zat.

[Papiamentu]

E posibilidatnan faborabel pa inverti, ku Antia ta ofrese e kompanianan stranhero, no a libra pueblo di desempleo i di e situashonnan sosial ku ta masha miserabel. Mitá di pueblo ta gana menos ku sueldo mínimo. Pago di malesa, desempleo i behes no ta eksistí òf ta insufisiente. E kasnan ta malu, hopi di nan asta no tin awa, elektrisidat i riol. Siñansa ta wòrdu duná na hulandes, esaki pa e mayoria parti di e muchanan ta un problema, pasobra na kas nan ta papia paiamento (Aruba, Boneiru i Kòrsou) òf ingles (Isla Riba).

Pueblo a demonstrá su malkontentu durante e rebelion masal di aña 1969 na Kòrsou. Promé ku esei tabatin welganan di e personal di hotèlnan i di e obreronan di Mijn Maatschappij Curaçao. E ultimo aki a tuma e eksplotashon di fosfat na aña 1912 ofer.

Na fin di aña 1968 e direktiva a anulá direpentemente e pago di overtaim di e shofùrnan di e kompania, dor di kua nan sueldo a baha un kuarto. Ora ku despues di

esaki e shofùrnan a kuminsá welga, nan a kita nan fo'i trabou. E sindikato a eksigí anulashon di e retironan i un kompensashon di preis. E eksigensianan hustifiká aki a wòrdu kontestá dor di direktiva ku un amenasa di sera e kompania i dor di gobierno ku un ‘kooling-off period’ di 30 dia. E pueblo su stoma tabata yen di e eksplotashon i algun luna despues nan a demonstrá esaki.

de volksopstand van 1969 op curaçao / rebelion di pueblo na aña 1969 na kòrsou

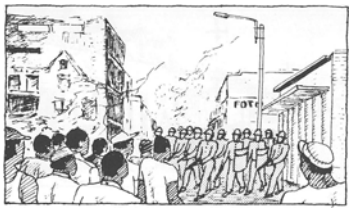

In 1922 legden de havenarbeiders, onder leiding van Felix Chacutu, het werk neer om te protesteren tegen de verlaging van hun loon. De staking liep uit op een gewelddadige konfrontatie tussen arbeiders en soldaten. In 1969 zou de geschiedenis zich herhalen.

Op 30 mei '69 brak er een staking uit bij Wescar in Willemstad, die uitgroeide tot een massale opstand van de bevolking. De reden tot staking was, dat arbeiders die ontslagen waren bij de Shell door de onderaannemer Wescar (Werkspoor Caribean) weer werden aangenomen om hetzelfde onderhouds- en konstruktiewerk voor de Shell te doen. Hun loon daalde daarbij echter met 50%. De arbeiders eisten optrekking van de lonen. Uit solidariteit kondigden de werkers van de Shell een staking van 24 uur af. Voor de raffinaderij verzamelden zich duizenden mensen, die in demonstratie naar de stad trokken. De toegangsweg was echter door een groot politiekordon afgezet. De demonstranten wisten de afzetting te doorbreken. Er vielen meerdere gewonden. De voorzitter van de havenbond, Godett, werd door een politiekogel ernstig gewond. In de stad ontlaadde de menigte haar woede op de buitenlandse bedrijven, die als parasieten de bevolking hadden uitgezogen, op Texas Instruments, op de bank Maduro, op de tax-free shops. Dichte rookwolken hingen in de stad, waar 6 grote gebouwen in brand stonden. Nederlandse mariniers werden ingezet, waaronder 300 manschappen, die extra uit Nederland werden overgevlogen. Met vuurwapens gingen zij de menigte te lijf. De Amerikaanse marine voer tot vlak voor de kust, paraat om in te grijpen. Een vijfhonderdtal demonstranten werd gearresteerd, waaronder de vakbondsleiders Stanley Brown en Nita.

[Papiamentu]

Na 1922, trahadornan di haf, bou di guia di Felix Chacutu, a welga kontra bahamentu di nan Sueldu. E welga a kulminá den un konfrontashon violento. Na 1969 historia lo a ripití.

Riba 30 di mei 1969 a kuminsá un welga na Wescar na Willemstad, ku a para bira un rebelion masal di pueblo. Motibo pa e welga tabata lo siguiente; e obreronan ku a haña nan retiro na Shell a wòrdu tumá bèk pa e supkontratista Wescar (Werkspoor

Caribean) pa hasi e mesun trabounan di konstrukshon i mantenimento pa Shell, pero nan sueldo sinembargo a baha ku 50%. E oberonan a eksigí hisamentu di e sueldonan. Pa mustra nan solidaridat e trahadónan di Shell a proklamá un welga di 24 ora. Miles di hende a bin hunto dilanti di e rafinaderia i demonstrando nan a sali rumbo pa Willemstad. E kaminda pa drenta stat sinembargo tabata blòkiá pa un kantidat grandi di polis. E demonstratenan a logra kibra esaki. Varios hende a keda heridá.

E presidente di e sindikato di haf, Godett, a keda gravemente heridá pa un bala di skopèt di polis. Den stat e hendenan a baha nan rabia riba e kompanianan stranhero Texas Instruments, banko Maduro, i e shòpnan tax free, ku a chibatiá pueblo. Ta huma so bo por a wak na e parti di Willemstad na unda 6 edifisio grandi tabata kimando. Nan a pone marinirnan hulandes den defensa i di esakinan 300 a wòrdu mandá ku avion fo'i Hulanda. Ku skopèt nan a bai riba e hendenan. E marina merikano tabata nabegá te pegá ku kosta, kla pa intervení. Un sinkushen demonstrante a wòrdu arestá i entre nan Stanley Brown i Nita.

ERUIT!

De verontwaardiging over het inzetten van Nederlandse mariniers was ook buiten Curaçao groot. In Venezuela hielden de arbeiders van de olieraffinaderijen een solidariteitsstaking. In Nederland trokken Antilliaanse organisaties, gesteund door Surinaamse organisaties in demonstratie door Den Haag. De politie gebruikte grof geweld tegen de betogers. Te Amsterdam werd door een Antilliaanse aktiegroep een druk bezochte protestmeeting gehouden, waarbij de volgende eisen werden gesteld: onmiddellijke terugtrekking van de Nederlandse troepen in Curaçao, aftreden van de Antilliaanse regering en nieuwe verkiezingen, herziening en zo mogelijk opheffing van het Statuut, optrekken van de minimumlonen en betere sociale voorzieningen. Deze eisen werden ondersteund door de op de meeting aanwezige afgevaardigden van Nederlandse progressieve partijen, vakbonden en Surinaamse en Nederlandse organisaties. Het massale volksverzet op Curaçao had tot gevolg dat de looneisen van de Wescararbeiders volledig werden ingewilligd. De Antilliaanse regering zag zich gedwongen af te treden, er kwamen nieuwe verkiezingen.

[Papiamentu]

No na Kòrsou so e indignashon riba e marinirnan hulandes tabata hopi fuerte, pero tambe den otro paisnan. Na Benesuela e obreronan di e rafinaderianan petrolero a tene un welga pa mustra ku nan ta solidario. Na Hulanda e organisashonnan antiano, apoyá pa organisahonnan di Sürnam a demonstrá na Den Haag. Polis a baha ku violensia riba e demonstrantenan. Na Amsterdam un grupo antiano di akshon a tene un protestmeeting ku a wòrdu bishitá pa hopi hende. Durante e meeting aki nan a pone e siguiente eksigensianan: retiro inmediato di e trupanan hulandes na Kòrsou, bahamento di e gobièrno antiano i elekshon nobo, revishon i si ta posibel abolishon si Statüt, hisamentu di e sueldonan mínimo i mihó previshonnan sosial. E eksigensianan aki a wòrdu apoyá dor di e representantenan di e partidonan progresivo hulandes, sindikatonan i organisashonnan sürnam i hulandes. Resultado di e resistensia di pueblo di Kòrsou tabata ku e eksigensianan pa hisamentu di sueldo di e trahadónan di Wescar a wòrdu aseptá. Gobièrno antiano a haña su mes obligá di baha i a bin elekshon nobo.

militair vertoon / presentashon militar

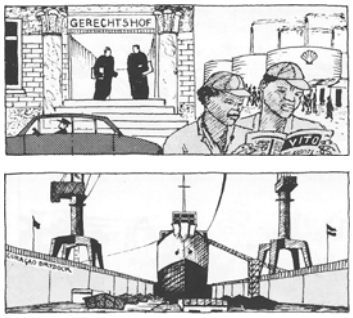

Direkt na de volksopstand van '69 werd vanuit de arbeidersbeweging een nieuwe partij opgericht, het ‘Frente Obrero’ (arbeidersfront), die meedeed aan de daaropvolgende verkiezingen in september. Programmapunten waren o.a.: afschaffing van het Statuut, algehele onafhankelijkheid, de produktiemiddelen in eigen handen. Op de kandidatenlijst stonden de vakbondsleiders Godett en Nita en de onderwijzer Brown, die in de staking van mei een belangrijke rol hadden gespeeld. Van overheidswege werd vóór de verkiezingen tegen de bij de opstand gearresteerde Stanley Brown een proces aangespannen wegens opruiïng in zijn blad ‘Vito’, voor artikelen die hij n.b. in het jaar vóór de opstand had geschreven en waarin hij de misstanden op Curaçao aanklaagde. Tijdens zijn proces werd hem het uitspreken van een verdedigingsrede verboden. Hij werd veroordeeld tot 10 maanden gevangenisstraf. Ondanks deze intimidatiepoging van de regering kreeg het Frente Obrero een grote aanhang en verwierf 3 zetels in de Antilliaanse Staten. Intussen hoorde het inzetten van Nederlandse mariniers op de Antillen niet tot het verleden. De arbeidsrust moest tot alle prijs gehandhaafd worden. De eilanden zijn nl. niet alleen van ekonomisch, maar ook van groot strategisch belang voor het westen: door hun ligging, hun olieraffinaderijen, door de Curaçaose Dok Maatschappij (wier aandelen in handen zijn van Nederhorst, Rijn-Schelde-Verolme en de Shell) met één van de grootste droogdokken ter wereld.

[Papiamentu]

Direktamente despues di 30 di mei 1969 a lanta un partido nobo for di seno di movimientu obreril: ‘Frente Obrero’. E partido aki a partisipá na e siguiente elekshon na September. Puntonan riba nan programa tabata e.o. abolishon di statüt, independensha total i tumamentu di medionan di produkshon den propio man. Riba e lista di kandidatonan tabatin e lidernan sindikal Godett i Nita i e mener di skol Brown, ku a hunga un rol importante den e welga na Mei. Prome ku elekshon, nan a hiba Stanley Brown dilanti di hues i akusele di a instigá den su revista ‘Vito’. Den e aña promé ku e rebelion e la skirbi diferente artikulo den kua e tabata akusá e abusonanku tabata tuma lugá na Korsou. Durante e proseso nan no a permitiele pa hiba su propio defensa. Brown a wòrdu kondená na 10 luna di prison... Apesar di e intimidashon aki di parti di gobiernu, Frente Obrero a saka tres asiento den Staten di Antia. Entretanto presensia di marinir ulandes na Antia no ta pertenesé na pasado. Pas laboral mester wòrdu mantené a toda kosta. E islanan tin un interes strategiko hopi grandi pa mundu oksidental: dor di nan posishon geografiko, nan rafinaderianen

i Curaçaose Dok Maatschappij ku tin un dje dòknan mas grandi na Mundu. E empresa aki ta den man di Nederhorst, Rijn-Schelde-Verolme i Shell.

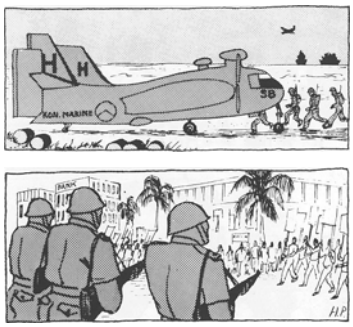

In Willemstad worden oorlogsschepen en -vliegtuigen uit de Navo-landen regelmatig van stookolie en vliegtuigbenzine voorzien. Bij de energiekrisis eind '73 werden de grote raffinaderijen van Shell en Exxon op Curaçao en Aruba dan ook door mariniers bewaakt. Met wapenshows en vlootoefeningen van de Navo-landen in het Caribisch gebied wordt gepoogd de bevolking te intimideren. In aug. '77 vond opnieuw een ingrijpen plaats in binnenlandse aangelegenheden op de Antillen door Nederlandse marine eenheden. Deze maal op Aruba, waar door de vakbonden een algemene staking was uitgeroepen uit protest tegen de arrestatie van twee vakbondsleiders. Zij hadden pamfletten verspreid tegen het feit, dat de grootste partij van het eiland, de M.E.P. (Movimiento Electoral di Pueblo) niet was opgenomen in de nieuwe Antilliaanse regering, waarin wel een andere Arubaanse partij, de P.P.A. kwam. In de Antilliaanse Staten heeft Curaçao 12 zetels, Aruba 8, Bonaire 1 en de Bovenwinden ook 1. De Mep ziet zich door Curaçao overvleugeld en wenst een Aruba, onafhankelijk van de andere eilanden. Terwijl overal in Oranjestad bijeenkomsten en demonstraties plaatsvonden, meende de Nederlandse regering zich in deze binnenlandse aangelegenheid te moeten mengen. Delen van de stad werden door vanuit Curaçao aangevoerde oproerpolitie afgesloten. Nederlandse mariniers werden met vuurwapens tegen de betogers ingezet. Er vielen twee gewonden. De berichtgeving werd gecensureerd. Met de staking werd bereikt dat de M.E.P. met 5 zetels in het parlement kwam, de P.P.A. met 3.

[Papiamentu]

Na Willemstad bapornan di guera i avionnan di paisnan afiliá na OTAN ta bin tuma zeta i gasolin kada bes. Durante e krisis energetiko na fin di 1973 e rafinaderianan di Shell i Exxon na Kòrsou i Aruba tabata wòrdu vigilá dor di marinirnan. Dor di tene show i training ku nan flotanan den Karibe nan ta trata di intimidá e poblashon dje islanan. Na ougùstùs di aña 1977 unidatnan di marina ulandes a bolbe intervení den asuntunan interior di Antia. E biaha aki na Aruba, kaminda sindikatonan a proklamá un welga general pa protestá kontra di arestamentu di dos di nan lidernan. Nan a saka panflètnan pa protestá kontra e hecho ku e partido mas grandi di Aruba, MEP, no tabata representá den e gobiernu antiano nobo den kua un otro partido di Aruba, PPA, si tabata representá. Den Staten di Antia, Kòrsou tin 12 asiento, Aruba 8, Boneiru 1, i Isla Riba 1. MEP ta haña ku Kòrsou ta dominá muchu i ta desea un Aruba, independiente di e otro islanan. Den henter Oranjestad manifestashonnan i demonstrashonnan tabata tuma lugá. Polisnan spesial, ku a bin for di Kòrsou, a sera

diferente partinan di e siudat. Marinirnan ulandes armá mester a kontrolá e demonstrantenan. Dos persona a kai heridá.

de toekomstige onafhankelijkheid / futuro independensha

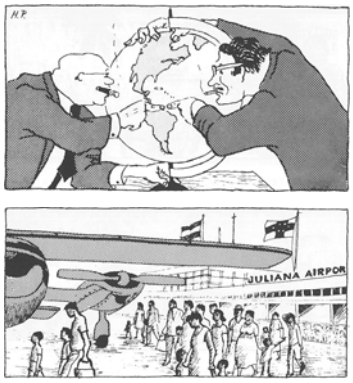

Nadat Suriname in '75 onafhankelijk werd, waren de Antillen nog de laatste overgebleven kolonie van Nederland. Bij de overwegingen over de toekomstige status van deze eilanden speelt de olie een belangrijke rol. De in Venezuela aangeboorde oliebronnen zullen nl. in het begin van de jaren '80 uitgeput zijn. Men vermoedt dat zich in de zeebodem bij Saba, maar ook tussen Aruba en Venezuela oliereserves bevinden. De vraag is echter, aan wie deze laatste reserves toekomen. Berichten over mogelijke aanspraken van Venezuela op Aruba, duiken bij tijden op in pers. De afbakening van de territoriale wateren was onderwerp van besprekingen tussen de regeringen van de Antillen, Nederland en Venezuela. Al dit overleg gaat echter over de hoofden van de bevolking heen, terwijl haar belang er juist in de eerste plaats mee gemoeid is. De opbrengsten uit de olieindustrie behoren de bevolking ten goede te komen. De winsten zijn echter steeds naar het buitenland verdwenen en alle infrastrukturele voorzieningen uit ontwikkelingshulp en alle belastingvoordelen voor de buitenlandse koncerns hebben de werkgelegenheid niet verbeterd. De werkloosheid is schrikbarend hoog. Zo'n 15.000 Antillianen zijn vanwege gebrek aan bestaansmogelijkheden in hun geboorteland naar Nederland getrokken.

[Papiamentu]

Despues ku Sürnam a bira independiente na 1975, Antia a keda e uniko kolonia di Ulanda. Den e deliberashonnan riba futuro estatal dje islanan, petroli ta hunga un rol importante. E posnan di petroli na Benesuela lo seka pronto. Tin indikashon ku tin reservanan di petroli den lamá banda di Saba, pero tambe entre Aruba I Benesuela. E pregunta kardinal ta, ta ken ta doño di e reservanan aki. Tin biaha sa sali den prensa ku Benesuela tin derechi riba Aruba. E gobiemunan di Antia Hulanda i Benesuela a traha un konbenio tokante delimitashon di awanan teritorial. Esaki a tuma lugá riba kabes di e poblashon, mientras nan ta esnan mas konserni. E ganashinan for di industria petrolero mester ta na benefisio di e poblashon. E ganashinan sinembargo semper bai ta disparsé den eksterior. I apesar di tur e ayudo pa desaroyo i e fasilidatnan pa empresanan stranhero ainda desempleo ta espantoso. Un kantidat di mas o menos 15.000 antiano a baha bai Hulanda pa falta di un moda di biba desente riba nan isla natal.

Terwijl de bevolking door stakingen en massa-aktie haar recht op werk en betere sociale voorzieningen opeist, probeert de met het bedrijfsleven verbonden overheid de openbare mening te beïnvloeden, via de media en bij de verkiezingen, waarbij door de behoudende partijen plotseling baantjes, kredieten of stukjes grond in erfpacht worden gegeven in ruil voor stemvolmachten. Met een hetzekampagne tegen het Frente Obrero poogde men in '77 de kiezers voor het stemmen op deze arbeiderspartij af te schrikken. In de strijd tegen korruptie was in '71 door jongeren de M.A.N. - Movimiente Antiyas Nobo (beweging voor de nieuwe Antillen) opgericht. Na een aanvankelijk samengaan met het Frente, ging de M.A.N. in '79 afzonderlijk de verkiezingen in en behaalde 7 zetels. De Antillen zitten nu, na bijna 350 jaar Nederlands kolonialisme, met de erfenis van twee groepen eilanden, gescheiden door 1000 km. zee; met een ekonomie die voor het overgrote deel afhankelijk is van de olie; met werkloosheid; sociale wantoestanden; een op Nederland gericht onderwijs; een noodgedwongen naar Nederland geëmigreerd deel van de bevolking. De eeuwenlange strijd tegen buitenlandse overheersing toont aan, dat het Antilliaanse volk zelf vorm zal geven aan een totale onafhankelijkheid, vrij van uitbuiting.

[Papiamentu]

Mientrastantu pueblo ta eksigí su derechí riba trabou i previshonnan sosial dor di welga i akshonnan, gobiernu ku ta intimamente liá ku komersio i industria ta trata na influenshá opinion publiko dor di medionan di komunikashon i durante elekshonnan, kaminda partidonan politiko ta ofresé trabou, kredito i tereno pa gana voto. Den e lucha kontra korupshon algun hoben a lanta e partido MAN na 1971. Despues di a kooperá ku Frente Obero, MAN a partisipá na elekshon di 1979 riba su mes. Na e elekshon pa Staten, MAN a saka 7 asiento.

Despues di 350 aña di kolonialismo ulandes, Antia ta sintá ku e herensia di dos grupo di isla, separá dor di mas ku 1000 km di lamá; ku un ekonomia ku ta kompletamente dependiente di petroli; ku desempleo; abusonan soshal; un enseñansa dirigi riba Hulanda; migrashon obligatorio di un parti di poblashon pa Hulanda. E lucha kontinuo kontra dominashon stranhero ta demostrá, ku pueblo Antiano mes lo duna forma na su independensha total, ku lo ta liber di eksplotashon.

aanbevolen literatuur / literatura rekomendá

Amelunxen, C.P., De geschiedenis van Curaçao.
Bor, W. van den, Eiland op drift (De sociale organisatie van een kleine Caraïbische samenleving; St. Eustatius), Landbouwhogeschool Wageningen, 1979.
Casas, Bartelomé de las, Kort relaas van de verwoestingen van de West-Indische landen. Amsterdam, 1969.
Cuales, S., De positie van de Curaçaose vrouw die bij Texas Instruments heeft gewerkt in de periode 1968-1976. Kandidaats leeronderzoek Rijks Universiteit Leiden, 1977.
Dantzig, A. van, Het Nederlands aandeel in de slavenhandel. Bussum, 1968.
Goslinga, C.H., Emancipatie en emancipator; de geschiedenis van de slavernij op de Benedenwindse Eilanden en van het werk der bevrijding. Assen, 1956.
Guillermo, Rosario, E rais ku no ke muri. Amsterdam, 1969.
Hartog, J., De geschiedenis van de Nederlandse Antillen. (4 delen). Oranjestad, laatste deel uitgekomen in 1965.
Hartog, J., Tula. Verlangen naar vrijheid. Aruba, 1973.
Kok, M., De economische struktuur van de Nederlandse Antillen. Curaçao, 1977.
Kok, M., De Nederlandse Antillen (The Netherlands Antilles) Landendokumentatie Koninklijk Instituut voor de Tropen. Amsterdam, 1977.
Paërl, E., Nederlandse macht in de derde wereld. Amsterdam, 1971.
Römer, R.A., Un pueblo na kaminda, Een volk onderweg. Een sociologisch-historische studie van de Curaçaose samenleving. Zutphen, 1978.
Schuiten, C.M., Nederlandse expansie in Latijns Amerika. Bussum, 1968.
Verton, P.C., Politieke dynamiek en dekolonisatie. (Political dynamics and decolonization.) Alphen a/d Rijn, 1977.